

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

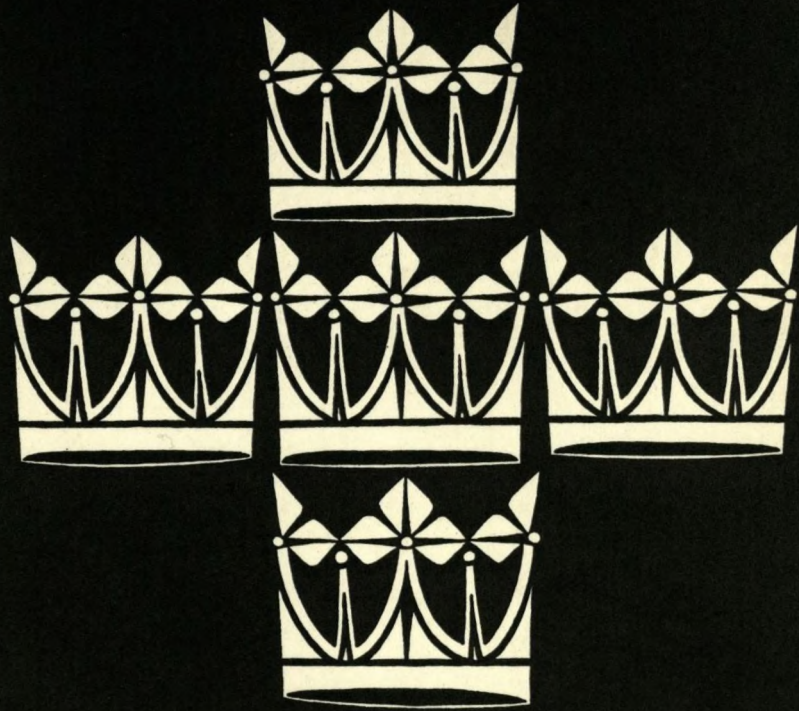
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

Sven Tito Achen : Similarisering - en forsømt side af det heraldiske studium	201
Hvad er et våben ?	212
Hans Krag : En heraldisk gåde	213
Hans Schlyter : Medeltida sigillarkitektur - några iakttagelser och några tydningsproblem	215
Nye kommunevåpen i Norge, Finland, Danmark og Sverige	222
Dronning Ingeborg	230
Heraldica varia : Grankvistens fremgang, Goethe som heraldiker, byvåbener samt tre kroner i Sovjetunionen	231
Hans A. K. T. Cappelen : Norske Serafimeriddernes våpenskjold	233
Kongres for faner og flag	242
Ni nye publikationer om heraldiske emner	243

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af *Societas Heraldica Scandinavica*, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i oktober og i marts; nærværende nummer er udsendt i marts 1967. Abonnement uden medlemskab eksisterer ikke. Medlemskab koster pr. år:

Danmark: Dkr. 25, postgiro 1123 74.

Norge: Nkr. 25, postgiro 993 30.

Finland: Fmk. 12.50, postgiro 112 079.

Sverige: Skr. 20, postgiro 7 43 35.

Island: Dkr. 25.

Udlandet: Dkr. 25.

Betaling én gang for alle (kun for personer): det 10-dobbelte.

Kasserer: Kommandørkaptajn E. Borg, Østerbrogade 102, København Ø

Ældre numre af tidsskriftet

Alle tidligere numre af *Heraldisk Tidsskrift* kan fås. Priserne er som følger (portofrit):

Nr. 1 samt nr. 4 til 10, pr. stk.: Dkr. 10, Fmk. 5, Nkr. 10, Skr. 7.50.

Nr. 2 (optryk): Dkr. 20, Fmk. 10, Nkr. 20, Skr. 15.

Nr. 3 (optryk): Dkr. 30, Fmk. 15, Nkr. 30, Skr. 22.50.

Nr. 1-10 samlet: Dkr. 80, Fmk. 40, Nkr. 80, Skr. 60.

Fra nr. 11 til nr. 15, pr. stk.: Dkr. 12.50, Fmk. 6.25, Nkr. 12.50, Skr. 10.

Redaktør:

Redaktør Sven Tito Achen, Kong Georgsvej 52, 5. sal, København F

Redaktionsudvalg:

Kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. Albert Fabritius, Emiliegade 6, København V

Forfatteren Hans Kræg, Lastad, Søgne, Norge

Kontorschef Gustaf von Numers, Topeliusgatan 9 A, Helsingfors-Tölö, Finland

Stadsarkitekt Hans Schlyter, Norrlidsgatan 13, Sundsvall, Sverige

Amtsrådssekretær, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, Roskilde, Danmark

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Stud. jur. Hans A. K. T. Cappelen, Blindern Studenthjem, Oslo 3, Norge

Sokneprest Paulus Holm, Kråkerøy, Fredrikstad, Norge

Frøken Inger Schjørring, Livjærgergade 12, København Ø, Danmark

Häradshövding Bo Tennberg, Storgatan 18, Jakobstad, Finland

Redaktör, kapten Torsten Wassén, Aschebergsgatan 32, Göteborg C, Sverige

Tidsskriftets ekspedition:

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, Bagsværd, Danmark

Similarisering - en forsømt side af det heraldiske studium

Af *Sven Tito Achen*

ET VABEN er et kendemærke, et middel til identifikation. Dette forudsætter principielt, at alle våbener er forskellige. Intet våben må være identisk med, eller bare kunne forveksles med, noget andet. Dette princip er i perioder blevet håndhævet af heraldiske myndigheder. Hvis nogen person mente, at en anden persons våben lå hans eget for nær, kunne han stævne ham, og vi har kendskab til flere sådanne retssager, hvor en af parterne blev dømt til at tage et nyt våben, fordi de to parter våbener var ens eller lignede hinanden for meget.

Og dersom to våbener, f. eks. for to brødre, »fra naturens hånd« ikke var forskellige, kunne man gøre dem forskellige. Man *differentierede* dem.

Trang til at ligne hverandre

Alt dette er så rigtigt: så knæsat og accepteret og gentaget, at det har fået de fleste af os til at overse, at der er *en modsat tendens*, en stærk og udbredt tendens, kendt fra heraldikkens gry og kendt i dag, som går ud på at få våbener til at *ligne hverandre*. Vi er blot så vante til at differentierne er det egentlige i heraldikken, at når en række våbener udviser noget som er ens og noget som er forskelligt, går vi næsten automatisk ud fra, at det er *forskellen* som er det

tilstræbte og væsentlige, og fæster os dårligt nok ved lighederne. Men meget ofte er det netop *ligheden* som er tilstræbt og væsentlig.

Helt forbiset er denne lighedstrang ganske vist ikke. Den foreteelse som kaldes »våbengrupper«, geografiske grupperinger af våbener som minder om hverandre, kan ingen heraldisk interesseret undgå at lægge mærke til, og flere skribenter har nærmet sig fænomenet, i Heraldisk Tidsskrift især Jan Raneke¹⁾ samt Hans Krag^{2 3)}.

Men oftest nævnes en sådan lighed inden for en gruppe våbener nærmest i forbigående og ganske kortfattet. Mig bekendt er der hidtil ingen som har haft øje for lighedstrangens generelle karakter, store udbredelse og meget interessante sider. Jeg kender ingen egentlig behandling af forholdet, og det har ikke engang fået et navn. Men det må det have, hvis vi skal tale om det, og jeg foreslår at kalde det *similarisering* (en anden nærliggende mulighed — *assimilering* eller *assimilation* — er mindre egnet, fordi disse ord allerede er »optaget« inden for biologi og fonetik, og med ganske andre betydninger).

Similarisering

Ved *similarisering* forstår jeg, at et våben fra begyndelsen komponeres, eller senere ændres eller øges, med

det bevidste formål at skabe en lighed med et andet eller flere andre våbener. Det er afgørende, at ligheden er *tilstræbt*. Den ubevidste, gensidige påvirkning, som har resulteret i de almindelige nationale, regionale – og epokemæssige – særpræg inden for våbenkunsten, mener jeg falder uden for »similarisering«. Men det kan ofte være svært, eller umuligt, at afgøre om en lighed mellem to våbener skyldes en ubevidst påvirkning eller en bevidst efterligning.

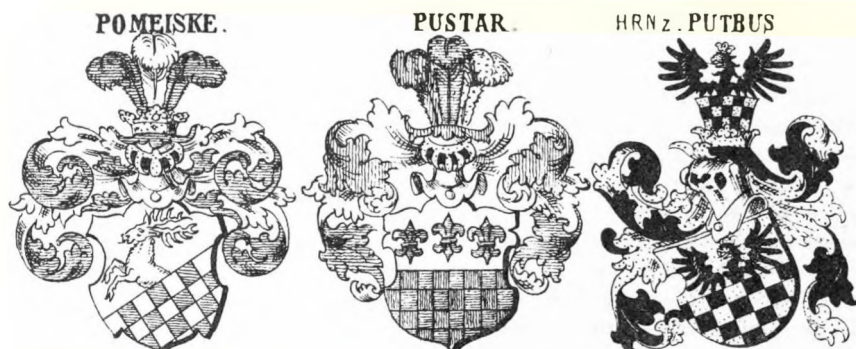
Når man først har fået øjnene op for trangen til similarisering, opdager man udslag af den alle steder. Her følger nogle eksempler.

Middelalderlige våbengrupper

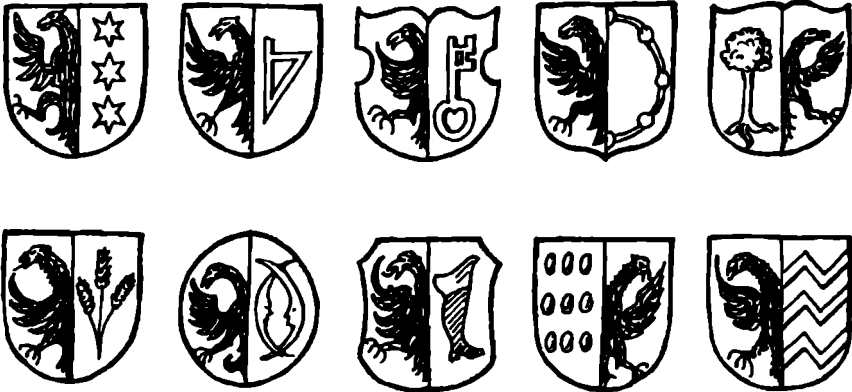
»På denne tid«, skriver den engelske antikvar William Camden, i slutningen af 1500-tallet⁴), »begyndte mange *gentlemen* at føre våben, og et sådant fik de ved at optage en figur fra en anden mands våben, enten fra den *lord* livis jord de forpagtede eller fra en anden stor herre, som de følte sig knyttet til. F. eks. førte jarlen af Chester et neg [svensk: *kärva*] i sit våben,

og mange *gentlemen* på den egn tog sig derfor et neg i deres våben ... I Leicestershire og de tilstødende landskaber førte mange forskellige folk fembladinge, fordi de gamle jarler af Leicester havde ført en femblading, hermelin, i rødt felt« (se HT 1961, nr. 3 p. 113).

Camden anfører flere andre eksempler, og Anthony Wagner⁴) tilføjer: »En sådan våbenkopiering, på grund af slægtskab, feudal afhængighed, eller anden tilknytning, må ligge bag en meget stor del af middelalderlige våbener«. De resulterende våbengrupper kan iagttages overalt i Europa. Det er klart at både differentiering og similarisering har spillet en rolle ved disse gruppers opståen, men similarisering efter min mening langt mest. Når man taler om våbenmærker som identifikation, tænker man i reglen på *individuel* identifikation. Men i heraldikkens første tid udgjorde våbenmærkerne sikkert først og fremmest en *kollektiv* identifikation; de angav fællesskab og samhørighed, lensherren, borgen, slægten, måske regionen, mere end individet; se Jan Raneke¹).

1. Et slående eksempel på similarisering er den store gruppe våbener i Pommern, hvis nederste halvdel – vandret eller skråt afskåret – er skaktavlet eller rudet. Nogle heraldikere mener, at gruppens oprindelse kan føres tilbage til den gamle dynastslægt Putbus' våben (til højre). Dette kan i øvrigt selv tænkes at være en differentiering af det Tyske Riges sorte ørn i guld. Hele heraldikken hænger sammen. Efter Siebmacher.

2. Ti tilfældigt valgte Ditmarsker-våbener med »den frisiske ørn«, fra 1500-, 1600- og 1700-tallet. Det er indlysende, at en sådan serie våbener — og rækken kunne forlænges næsten i det uendelige — ikke er resultatet af en differentiering, dvs. er et ørnevåben som er forskelliggjort ved hjælp af stjerner, plovjern, nøgle, krans osv., men det modsatte: en række vidt forskellige våbener, som er gjort »similære« ved hjælp af ørnen. Efter Thiessen.

Enhver som har interesse for emnet kan finde talrige eksempler: i England og Frankrig; i Nederlandene, f. eks. gironneret våben i Flandern; i Syd-europa; i Tyskland: hundehoveder langs Rhinen, hjortevier i Württemberg o. s. v.

Et tredje, meget karakteristisk tysk eksempel er de vandret eller skråt delte, forneden skaktavlede våbener i Pommern. Ifølge en optælling i Siebmacher⁵⁾ udgør de ca. 5% af alle pommerske våbener; hvis man foruden skaktavlede medtager varianter (misforståelser) heraf: våbener med ruder eller fletværk i nederste halvdel, kommer man for denne type op på o. 10% af alle våbener i Pommern.

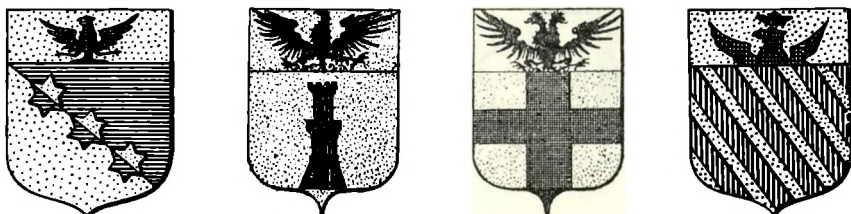
Måske har udgangspunktet været den ældgamle fyrsteslægt Putbus' våben (figur 1, til højre), som i feudal-tiden kan have formeret sig ved både differentiering og similarisering. Siden, helt op i de seneste århundreder, er similariseringen fortsat, og der findes næppe den figur som den

pommerske skaktavlede eller rudede »skjoldbund« ikke er blevet kombineret med: hjort, løve, buk, ulv, okse, enhjørning, grif, morian, lilje, søblad, stjerne, halvmåne, sol, regnbue, hjerte, vinger, væbnet arm, osv., osv. Hvis man i Skandinavien ser et våben, hvis nederste halvdel er udformet som her omtalt, kan man i virkeligheden med ret stor sikkerhed gå ud fra, at det stammer fra Pommern (Ramel, Kirstein, Kant m. fl.).

Også blandt indfødte danske våbener kan sådanne våbengrupper spores, f. eks. i middelalderens Vendsyssel⁶⁾.

Frisland

En anden form for similarisering kendes fra 1500-tallet og senere, i frisiske borger- og bondevåbener. En overvældende stor del af disse består af et lodret delt skjold, hvis ene felt udgøres af en halv ørn fast på delingen (oftest sort i guld), mens det andet kan bestå af hvad som helst; se figur 2, samt Hans Krag²⁾.

3. Fire norditalienske våbener med det ghibellinske skjoldhoved, »capo dell' impero«. Som man ser, kan udformningen variere. Snart er ørnen enkelt, snart dobbelt; snart opstigende, snart hel; snart med krone over, snart uden. Derimod er et hvidt felt unormalt; gult felt er næsten enerådende. Efter G. Guelfi Camajani: Dizionario araldico, 1921.

Ifølge den hollandske heraldiker Steenkamp⁷⁾ findes den »frisiske« ørn i omtrent halvparten af alle (hollandsk) frisiske våbener — måske et par tusinde — og i det tyske Ostfriesland skal tætheden være endnu større. Også i Ditmarsken, Frislands nordligste del, er ørnevåbener overordentlig almindelige. Wilhelm Thiessens Ditmarsker-våbenbog⁸⁾ gengiver godt 1700 våbener, hvoraf næsten 300, = ca. 17 %, er lodret delt med en halv ørn i det ene felt.

Den sorte ørn i guld er jo det Tyske Riges våben, og oprindeligt må dens optagelse i en frisers våben have udtrykt en eller anden form for tilknytning til dette rige, som våbenets indehaver har ønsket at manifestere. Efterhånden som disse ørnefelter imidlertid blev så almindelige i Frisland og så karakteristiske for frisisk heraldik, opfattedes de — i alle fald på stedet — snarere som udtryk for en lokal *frisisk* patriotisme. Den halve ørn var på en måde blevet Frislands våben — ikke statsvåben, eller lignende, for der er ingen frisisk stat — men *streekwapen*, »våben for et strøg«, dvs. et våben(mærke) som kan benyttes og faktisk bliver benyttet almindeligt inden for en bestemt egn, en slags »folkevåben«. Fænomenet kendes flere steder.

I øvrigt var det ikke udelukkende en halv ørn man similariserede med. Også en hel ørn forekommer, ligesom ørnelår, ørneklør og ørnevinger. I Holsten findes en hel lille gruppe af slægter, med Ahlefeldt som sin kendteste repræsentant, der fører et lodret delt skjold med en (ørne)vinge i et af felterne. Måske er disse våbener en udløber af den frisiske similariseringsgruppe, ved Tysklands nordgrænse.

En sådan optagelse af en del af rigets våben, som en national eller politisk tilkendegivelse, kendes nemlig fra næsten alle udkanter af det Tyske Rige, f. eks. Brandenburg, Nederlandene, Schweiz og Norditalien. I midten af riget ville det ikke have haft noget formål at markere sit tilhørsforhold til dette; det gav sig af sig selv. Men ved grænserne kunne der være tvivl.

Italien

I Italien benyttede den heraldiske demonstration af et nationalt eller politisk tilhørsforhold sig især af skjoldhovedet. Ingen som har besøgt Norditalien har kunnet undgå at se de mange våbener med »et skjoldhoved af det Tyske Rige«, *capo dell' impero*, en sort ørn, eller det øverste af en sort ørn, i guld (se figur 3). An-

tallet af sådanne våbener går op i mange hundrede. I de fleste tilfælde er skjoldhovedet sikkert *taget* af de familier, som har villet tilkendegive pro-kejslerlige synspunkter, men utvivlsomt er skjoldhovedet også somme tider blevet *tildelt* af kejseren.

Karl af Anjou, som greb magten i Syditalien i 1266, førte det gamle franske våben — et blått felt strøet med guld liljer, senere: med tre guld liljer — med en rød turnerkrave som differentiering. Han tildelte mænd som havde hjulpet ham til magten, et skjoldhoved af dette Anjou'ske våben, *capo d'Angiò*, og siden benyttedes et sådant skjoldhoved meget af tilhængerne af det syditalienske dynasti (se figur 4). Da dette oftest var modstander af kejseren, blev *capo d'Angiò* kendemærke for guelferne, på samme måde som *capo dell' impero* var for ghibellinerne.

Der findes mindst tolv andre »faste» skjoldhoveder inden for italiensk he-

raldik, som anvendes til at tilkendegive politiske, regionale eller andre sympatier: *capo di Francia*, *capo di Leone X*, *capo di Savoja*, osv.

Kommunalt

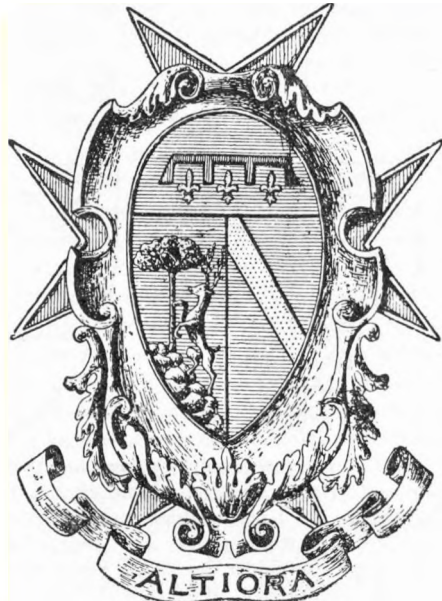
Andre former for similarisering kan iagttages i den kommunale heraldik.

I England f. eks. findes der en lang række våbenmærker eller *badges*, som går tilbage til feudaltidens store lensherrer eller slægter, og som senere er blevet knyttet til de *counties*, hvor disse hørte hjemme og i dag på iøjnefaldende måde præger den kommunale heraldik her. I Buckinghamshire sidder der en svane i hverandet kommunalt våben. I Cheshire er det neg; i Cornwall besanter; i Kent en oprejst hvid hest; i Lancashire røde roser; i Middlesex det særlige saksiske sværd; i Sussex hirondeller; i Yorkshire hvide roser (se figur 5); osv., osv.

Den kommunale similarisering giver sig også udslag i farverne, ofte således

4. To eksempler på våbener med det Anjou'ske skjoldhoved, »capo d'Angiò». Det er vistnok mindre udbredt end ørne-skjoldhovedet, men tælles dog utvivlsomt i hundreder. Turnerkraven bliver ofte misforstået og udformes meget varierende, undertiden er den degenereret til to røde pæle, sådan som det ses i våbenet ovenfor. Efter Ugo Morino »Araldica», 1929, og Dizionario araldico.

at kommuner i samme distrikt (län, amt, landskab, *county* osv.) vælger samme farver, i reglen dem som er brugt i distriktets våben. Det kan iagttages overalt. Et eksempel: Af 52 våbenførende kommuner i St. Michels og Kuopio län i Finland, fører 35, = 67%, den ellers sjældne farvekombination sort/guld, efter landskabet Savolax' gamle våben: i sort felt en spændt bue med pil, guld.

Måske ses kommunal similarisering mest karakteristisk i Frankrig:

Dels regionalt: den hyppige forekomst af hermelin i Bretagne; af den stympede ørn, *alérion*'en, i Lorraine; af gult-og-blåt skrårribede felter i Bourgogne; osv.

Dels i det blå skjoldhoved med guld liljer, i reglen tre, som næsten er en fast bestanddel af større franske stæders våben. I nogle tilfælde stammer et sådant skjoldhoved fra en loyalitetstilkendegivelse fra byens side; i andre er det frugten af kongelig nåde; i hvert fald i ét tilfælde er det vistnok resultatet af et påbud, et tegn på underkastelse.

I kortere perioder har alle disse liljeskjoldhoveder ganske vist været

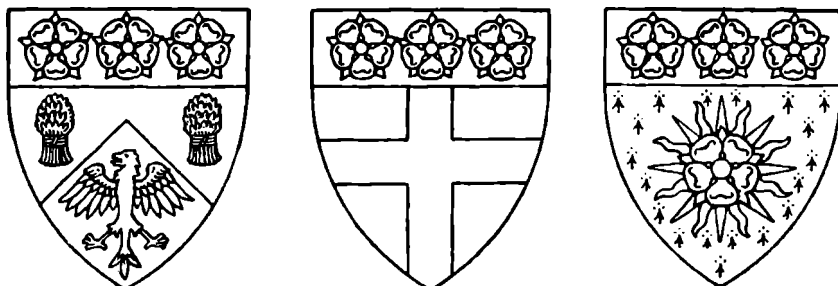
fjernet, men i reglen kun for at blive erstattet med andre, lige så ensartede. F. eks. indsatte Napoleon sine *bier* i de franske købstæders skjoldhoveder, men ved Bourbonernes tilbagekomst 1814/15 vendte også liljerne tilbage.

Napoleonsk

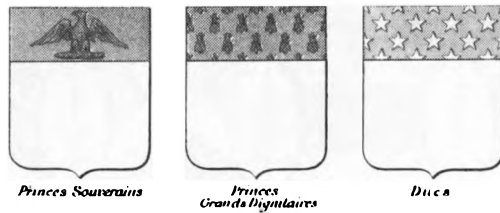
Dette fører os til en anden form for similarisering, nemlig den ovenfra påtvungne, som skyldes statslige eller andre lignende myndigheder.

Det mest typiske eksempel på tvungen similarisering, eller heraldisk ensretning, er det heraldiske system Napoleon udtænkte, da han var blevet kejser og begyndte at udnævne en imperial adel. Det var ikke blot rangtegnene *uden for* skjoldet der blev fastsat regler for – sådan som man jo også har det i andre lande, for hjelme, rangkroner, skjoldholdere m. m. Selve skjoldets indhold, dets delinger, farver, figurer, og disse figurers placering, fastsattes i vidt omfang, se figur 6.

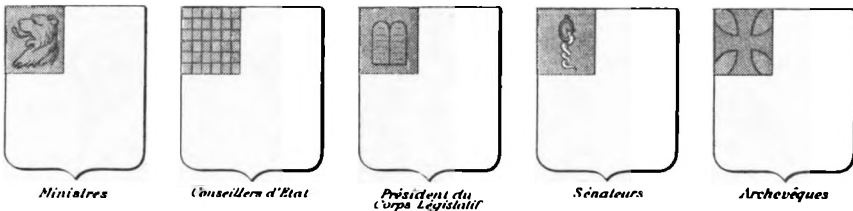
Alle hertuger skulle føre et rødt skjoldhoved med sølv stjerner. Alle militærpersoner skulle føre en kanton med et oprejst sværd; hvis de var gre-

5. Våbener for tre «county councils» i Yorkshire: East Riding, North Riding, og West Riding. Feltet i skjoldhovederne er sort, blå og rødt, men de tre roser er i alle tre tilfælde hvide. I middelalderen var en hvid rose *badge* for slægten Mortimer og senere for den linje af kongehuset som kaldtes York. Herigennem associeredes den med Yorkshire, og i dag sidder den hvide rose i næsten halvdelen af alle Yorkshires kommunale våbener. Efter C. W. Scott-Giles «Civic Heraldry of England and Wales», 1953.

COMTES ET COMTESSES

6. Et udsnit fra en oversigt over klassificeringsmærker «inden i skjoldet» for den napoleonske adel: suveræne fyrster, fyrster, hertuger; ministre, statsrådsmedlemmer, den lovgivende forsamlings formand, senatorer, ærkebisper. For grever og grevinder var der i alt 17 sådanne mærker, de fleste i blå og guld. For baroner og baronesser var der 20 mærker, de fleste i rødt og sølv. Hertil kom mærker for modtagere af de kejserlige ordener, og endelig en række klassificeringsmærker uden for skjoldet. Efter Révèrend og Villeroy: *Armorial du premier empire*, 1911.

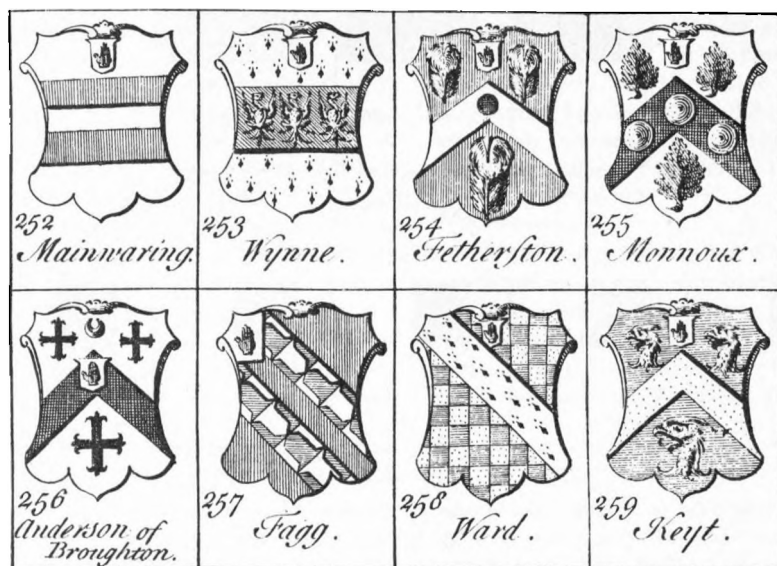
ver, var kantonen blå; hvis de var baroner, var den rød og placeret sinister. Alle officerer ved armeens sanitetsvæsen, som også var baroner, skulle føre samme røde kanton, men med sværdet skråtstillet. Alle enker efter grevelige officerer skulle føre et guld midterskjold, hvori et blått sværd med spidsen nedad. Osv., osv.

Men også for de ikke fastsatte figurer lagde de napoleonske våbener en sådan sterilitet for dagen, at man dårligt kan tænke sig noget heraldisk mindre inspirerende end at blade i en *Armorial Impèrial*. Om også denne, ekstra ensformighed var led i et bevidst system eller blot resultatet af heraldisk afmagt, vides ikke. Om et fortilfælde af autoritær heraldisk registration ved man imidlertid, at den mere skyldtes travlhed end noget ønske om at ensrette.

Ludvig 14.

I 1696 fik den franske regering den idé at udarbejde et register, *Armorial Général*, over alle våbener i Frankrig. Planen var udelukkende af fiskal karakter. Når et våben blev indregistreret, skulle der nemlig betales en afgift, og alle våbener skulle indregistreres. Udbyttet svarede imidlertid ikke til forventningerne — pludseligt syntes langt færre folk at have våben, end regeringen havde regnet med. Myndighederne besluttede derefter at tvinge folk til at tage sig et våben, og «folk» var ikke blot adel og høj gejstlighed, men også borgere, præster, handlende, håndværkere, bønder osv., simpelt hen alle undtagen tyende.

Rémi Mathieu fortæller, hvorledes det foregik⁹⁾. Registreringskommissioner rejste fra sted til sted, og for at våbentildelingene kunne foregå i en

7. Udsnit af en tilfældig side i en tilfældig engelsk våbenbog (en fortegnelse over baronetter, i kronologisk orden; jeg ved ikke engang hvad den hedder). Der er sparre + »tretal« i fire våbener ud af otte! Det engelske system med at anbringe et meget lille skjold, sølv, med en rød hånd i, inden i alle baronetvåbener, er vist det nærmeste man uden for Frankrig kommer til de napoleonske »indre klassificeringsmærker«.

fart, blev våbenerne »fabrikeret i serier«. Hver lokalitet fik tildelt en heraldisk figur, som kommissionen så varierede i farver og linjer, efter som hvor mange våbenpåtvigelser der var brug for. »Adskillige hundrede personer kunne få tildelt våbener ... der bestod af praktisk talt de samme elementer«.

»I Poitiers tildelte kommissionen gironnerede figurer [bjælker, pæle, kantoner osv.], i Dauphiné skaktavlede figurer. I Orléans indeholdt de påtvungne våbener ... alle en bjælke med en figur på: et sporehjul, en stjerne, en fugl, en besant, en rude, en perle, et bæger, et trebjerg, et hjerte, en ring osv. ... Fjorten personer, som var mindre heldige end resten, fik tildelt en rotte«.

Ungarn og Sverige

På dette sted kan nævnes et par eksempler på similariseringens yderste konsekvens.

I 1604 vandt den ungarske fyrste Stefan Bocskay en stor sejr over sine fjender. Som belønning til sin hær foretog han en kollektiv adling¹⁰) af 9254 hajdukker og deres 13 kaptajner, der alle fik tildelt samme våben (med bl. a. en drage i, afledet af Bocskays våben). En lignende massetildeling af et fælles våben skete i 1628, denne gang dog kun til 51 personer.

Måske har ideen om sådanne kollektive soldatervåbener tiltalt tiden. I alle fald skete der omtrent samtidigt i Sverige noget som minder om det¹¹). I 1606 bestemte den svenske kong Karl 9., at »hver og en« som på visse

vilkår meldte sig til krigstjeneste hos ham, skulle have ret til at føre skjold og hjelm, »dog alle med samme våben« (en væbnet arm, sølv, i et af blå og guld skrådelt felt). Der meldte sig et par hundrede sådanne »sköldknektar«.

Heraldiske myndigheder

Nogle af disse eksempler viser at heraldiske myndigheder ofte har en forkærlighed for bestemte figurer eller kombinationer, eller at de måske savner fantasi og variationsevne, eller at de har travlt – hvilket altsammen er menneskeligt, men får én til at blive betænkelig ved sådanne systemer.

Når hver person udtænker sit eget våben, er der store chancer for at det samlede resultat bliver varieret. Lægger man derimod et lands hele heraldik ind under én eller nogle få personers jurisdiktion, således at én person måske skal udtænke og komponere tusinder af våbener, kan resultatet let blive monotont.

Det ser faktisk ud til, at lande med en central heraldisk myndighed har en mindre varieret heraldik end andre lande.

I engelsk heraldik f. eks. spiller *sparren* samt »tretallet« (tre éns figurer, anbragt to, én) en overvældende stor rolle. Joan Corders heraldiske nøgle »A Dictionary of Suffolk Arms«, 1965, omfatter beskrivelser af ca. 10.600 forskellige våbener, hvoraf ca. 2050 = ca. 19 % indeholder en eller flere sparrer. Fra en fortegnelse over engelske baronet-våbener, i kronologisk orden fra 1600-tallet og fremefter, tager vi et andet eksempel: I de første 240 våbener er der sparrer i 60 = 25 %, »tretal« i 124 = 52 %, og både sparre og »tretal« i 40 = 17 % (se figur 7).

Man sammenligne med heraldikken i det (på dette punkt) autoritetsløse

Tyskland. Skyldes ensformigheden i England *College of Arms*?

Et andet eksempel er 1700-tallets svenske friherre- og grev våbener (se figur 8), hvis udformning var centraliseret hos Riksheraldikerämbetet. Det er vistnok også sandt, at epoke- og stilmæssige påvirkninger i selve udførelsen af våbentegninger er mindre udpræget netop i England og Sverige, lande med en central heraldisk myndighed, end i lande uden. Et »heraldisk kancelli« udvikler næsten uundgåeligt heraldisk konservatisme.

Loyalitets- eller nådestegn

Et område som ligger det sidste eksempel nær, er de augmentationer eller bitegn som tildeles af fyrstehusene, eller som loyale undersåtter selv tager sig. Roser og løver i England; liljer fra de franske konger, f. eks. i Hannibal Sehesteds franske grev våben¹²); tressure i Skotland; horn i Holland; hjerter eller vildmænd i Danmark. I Spanien er kasteller + løver, ofte i en bort, særdeles almindeligt både i slægts- og kommunalheraldik.

Undertiden kan blot en farvekombination, en særpræget deling, eller en karakteristisk placering af figurer afspejle påvirkning fra suverænnens våben. Sidstnævnte fænomen kan f. eks. iagttages i portugisisk heraldik¹³).

Differentieret eller similariseret?

Det er ikke altid let at finde ud af, hvad der skyldes similarisering *fra neden* (f. eks. efterligning, tilkendegivelse af loyalitet), og hvad similarisering *fra oven* (en nådesakt eller et påbud). Langt vanskeligere kan det imidlertid være at afgøre, om en gruppe våbener med visse ligheder (og visse forskelle) overhovedet er *similarise-*

rede, eller om de måske er *differentierede*. Er det ligheden som er tilsigtet? Eller forskellen?

Hvor det forskellige, henholdsvis det ens, består i en biting, f. eks. *et bitegn*, kan man ganske vist i reglen let afgøre hvad der er hvad. Se f. eks. figur 7, hvor baronetternes lille »inderskjold«, med en rød hånd i sølv, må betegnes som en form for similarisering.

Hvor ligheden eller forskellen i en række våbener imidlertid er en »ligestillet« del af disse, vil det derimod ofte være umuligt umiddelbart at se om afledningsforholdet mellem dem består i differentiering eller similarisering. Det kan kun — om overhovedet — afgøres ved en undersøgelse af det pågældende våbens oprindelse.

Paralleller

At heraldikken samtidig rummer to modstridende tendenser: til at gøre sig forskellig og til at gøre sig ens, har paralleller andetsteds.

De fleste varer søger at gøre opmærksom på sig selv — og herunder jo: at gøre sig forskellig fra andre — ved hjælp af f. eks. emballagens farver, etikettens typografi, et varemærke m. m. Men ved at gøre forskellene over for andre varegrupper så udtalt som muligt, bliver forskellen mellem varerne *inden for* gruppen mindre, en tendens som forstærkes ved efterligning af de mærker som har succes. En kasse cigarer kan ikke forveksles med en pakke vaskepulver, men vaskepulverpakninger indbyrdes, og cigarpakninger indbyrdes, har oftest overordentlig meget til fælles. Portvinsetiketter er sorte, vermouhetiketter brogede, cognacetiketter hvide med en speciel, spinkel typografi. Hver gruppe er særdeles forskellige fra hver af de

andre, men inden for gruppen er similariseringen iøjnefaldende.

Om *skræderkunsten* er det skrevet, at den indeholder »to modstridende egenskaber, der stadig lever i den allerlivligste kamp, nemlig trangen til personlig frihed, til livsudfoldelse, på den ene side, og behovet for at underordne sig et fællesskab på den anden«. Det samme gælder alt andet der falder ind under begrebet *mode*.

I det hele taget drives menneskene — med professor Franz Froms ord — »af to sæt kræfter: trangen til selvudfoldelse, og trangen til at være som andre. Kræfterne griber ind i hinanden og vekselvirker på komplicerede måder, støtter hinanden og modvirker hinanden«.

Konklusion

Similariseringen er værd at studere bl. a. fordi den bidrager til at udvikle heraldikkens regionale og nationale særpræg, i indhold såvel som i form, så at man kan tale ikke blot om en tysk eller sydtysk, men om en württembergisk, en bayersk, en rhinsk heraldik. Ja, folk som er tilstrækkeligt kyndige kan jo afgøre om et våben er fra den ene eller den anden bred af Rhinen, eller Ebroy; om det er fra det sydlige eller nordlige Brabant.

Især er måske dog similariseringens årsager et fængslende studium. Men ikke let. Motiverne til similarisering er ofte usikre, og grænserne mellem dem uskarpe.

Nogle similariseringer kan som flere gange nævnt skyldes et ønske om at demonstrere et tilhørsforhold: personligt, feudalt, dynastisk, regionalt, politisk, religiøst, eller hvad det nu kan være.

Andre similariseringer kan være udtryk for loyalitet eller beundring, eller muligvis blot for samme smag eller

Wallenstjerna.

Urg. adel. Frih. 6.10. 1766.
Intr. 1776. No 269. † 13.5. 1796.

Sinclair.

Urg. adel. Frih. 6.10. 1766.
Intr. 1776. No 270. † 1771.

De Geer af Caroth.

Urg. adel. Frih. 6.11. 1766.
Intr. 1776. No 271. † 10.10. 1855.

Gillenberg.

Urg. adel. Frih. 6.11. 1766; 22.1. 1771; 21. 9.
1775. Intr. 1776. Adopt. 1776. No 273.
† 1778. † 3. 8. 1778; 14.8. 1787.

Adelcrantz.

Frih. 12.11. 1766.
Intr. 1776. No 274. † 1.3. 1796.

Sprængtporten.

Frih. 6.11. 1766.
Intr. 1776. No 275. † 19.9. 1835.

8. Udsnit af en fortegnelse over svenske friherrevåbener, kronologisk ordnet. Fire af de seks våbener er firdelt på skrå. Af 68 nye friherrelige våbener i årene 1746-76 var 22, = næsten en tredjedel, delt på den måde, af grevelige våbener fra de samme år omkring en fjerdedel. Periodens svenske riksheraldiker var tydeligvis angrebet af heraldis, men resultatet af hans anstrengelser er forstemmende. Efter C. A. Klingspor: Sveriges ridderskaps och adels vapenbok, 1890.

fælles æstetiske idealer. Eller måske blot udslag af uvidenhed, sløvhed, brist på fantasi.

Megen similarisering kan utvivlsomt føres tilbage til konvention, mode eller almindelig efterlignelseslyst. Andre eksempler igen kan skyldes systematiseringstrang eller muligvis en fiks idé.

Noget har sit udspring i snobberi, smiger, kryberi.

Disse motiver, fra de ædleste til de usleste, kan oven i købet være til stede ikke blot hos den som tager sig et våben, men også hos den som tildeler

det, eller hos en mellemmand: en herold, et ministerium eller en anden myndighed. Og motiverne kan være blandede.

Alt dette synes mig af stor interesse, historisk og psykologisk, og mine betragtninger og eksempler ovenfor er ikke ment som det sidste ord om den sag. Tværtimod. Kritik er velkommen; flere og bedre eksempler, en mere gennemtænkt systematisering ligeledes. Det hele må betragtes som en åbning af en diskussion. Det synes jeg emnet fortjener.

Litteratur

- 1) Jan Raneke: Medeltida vapengrupper, Heraldisk Tidsskrift nr. 3, 1961, p. 105 ff.
- 2) Hans Krag: Den halve frisiske ørn, HT nr. 5, 1962, p. 205 ff.
- 3) Hans Krag: Litt om heraldiske fisk, HT nr. 8, 1963, p. 374 ff.
- 4) Anthony Wagner: Heraldry in England, King Penguin 1946, p. 12–13.
- 5) J. Siebmachers Grosses und Allgemeines Wappenbuch, 1853 ff.
- 6) Troels Dahlerup: Variationer og mutationer, HT nr. 12, 1965, p. 74.
- 7) J. C. P. W. A. Steenkamp: Heraldiek in kunsthistorischen en aesthetischen zin, Amsterdam 1948.
- 8) Wilhelm Thiessen: Wappen und Siegel aus Dithmarschen, Heide 1964.
- 9) Rémi Mathieu: Le système héraldique français, Paris 1946, p. 81.
- 10) Szabolcs de Vajay: L'héraldique hongroise, Archives Héraldiques Suisses, Annuaire 1960, p. 5, figur 17 og 28.
- 11) Uno Lindgren: Heraldik i svenska författningar, Lund 1951, p. 33, 139 og 164. Det er på en måde vildledende, at så fremragende bøger som Mathieus og Lindgrens præsenterer sig under så neutrale titler. »Heraldik i svenska författningar« er måske den bedste bog om et heraldisk emne på de nordiske sprog.
- 12) Hans Konow: Hannibal Sehesteds franske grevevåben, HT nr. 1, 1960, p. 19 ff.
- 13) Hans Krag: Heraldik i Brasil, HT nr. 8, 1963, p. 369.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Hvad er et våben?

APROPOS Knud Pranges fornyelse af diskussionen om, hvad et våben er (HT 1966, nr. 13, p. 118), kan følgende definition muligvis have interesse:

»Et våben er et kendemærke i farver — for en slægt, en organisation, eller evt. en person — som er underkastet særlige, såkaldte heraldiske, regler. Visse karakteristiske egenskaber adskiller tydeligt de tidligste middelalderlige *våbener* fra den forudgående epokes (skjolde)mærker eller sindbilleder: Da de fleste våbener er kendemærke for en slægt, vil et våben i reglen være arveligt; det antal farver man opererer med, er begrænset; og et våben er næsten altid gengivet på et skjold Denne sidste særegenhed er den mest typiske og den eneste som gør det muligt ved første øjekast at afgøre om det er et våben man har for sig eller ej. Siden midten af 1100-tallet har (med ganske få undtag) enhver gengivelse af et skjold med en figur i udgjort et våben. På den anden side kan en figur eller et sindbillede også efter dette tidspunkt udmærket

udgøre et våben, selv om det ikke er bragt i et skjold.

Citatet er hentet fra Rémi Mathieu: *Le système héraldique français*, Paris 1946, en bog som giver langt mere end titlen stiller i udsigt. Den skildrer heraldikkens opståen og udvikling i Frankrig (herunder Provence, Burgund, Flandern) fra 1100-tallet til 1800-tallet: Hvem kunne føre våben, og hvem gjorde det faktisk? Med hvilke formål, oprindeligt og siden skiftende gennem århundrederne? Hvorledes søgte man at regulere våbenbru- gen? Rettede folk sig efter reglerne? Hvad var statens stilling? Osv.

Det er en nøgtern bog, helt igennem byggende på virkeligheden, aldeles blottet for fantasterier, ønsketænkning eller bare løs grund. Mathieu er ubestikkelig i sin forskning, han tænker koncist og skriver behageligt. Hans bog er sikkert et af de vigtigste værker om heraldik fra vor tid, fra først til sidst fængslende læsning. Desværre for længst udsolgt og vanskelig at finde.

S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

En heraldisk gåde

Av Hans Krag

EN NORSK prest, *Ole Frantzen Flor*, fra 1681 til sin død år 1700 sogneprest til Gjerpen (et prestegjeld vestenfor Oslofjordens munning og like nordenfor byen Skien), førte et segl av adskillig interesse. Eller for ikke å si mer enn hvad jeg kan stå ved, han benyttet ihvertfall én gang i sitt siste leveår et slikt segl; andre av hans segl kjenner jeg ikke.

1. Segl fra år 1700 benyttet av Ole Frantzen Flor, sogneprest til Gjerpen.

Seglet inneholder bare et skjold, dette firdelt med et hjerteskjold, i hjerteskjoldet et svevende andreaskors ledsaget av fire stjerner, i hovedskjoldets 1. og 4. felt et fallgitter, i 2. og 3. felt en løve med dobbelt hale holdende et kors i sin ene forpote (se figur 1).

Av disse merker er fallgitteret høist uvanlig i norsk heraldikk. Dette faktum i forening med skjoldets sammensatte natur syntes å peke mot andre heraldiske himmelstrøk når det gjalt spørsmålet om tilblivelse, og bragte frem i min erindring hvad jeg visste om slekten Flors sydlandske opprinnelse.

Et noget yngre medlem av slekten skriver ved midten av 1700-tallet om sin avstamning (Personalhistorisk Tidsskrift, 3. rekke, bind II):

»Tabelle paa de nedstammende *Florer* fra Florenz i Italien, ... hvis Stammefader i spæde Barndom bragt over Vand til Norge, hvor hans Sæd er af Gud velsignet, at deraf, saavidt mindes og vides, er i Aggershus Stift bleven, ved Guds, Kongernes og Store Herrers høj-priselige Naade, følgende, ej Italienerne af Troe og Sind, men (Gud være Tak!) rene, sande og retskafne Christi Menigheds Lys og Lærere« Her følger så nedskriverens forfedre, så langt tilbake som han kan navngi dem.

En annen kilde (samme tidsskrift, samme rekke, bind I) oppgir slektens stamfar som *Frants Frantsen Italus*, som var sogneprest til Nannestad i Akershus stift 1554.

Det kunde efter dette være nærliggende å regne med som en mulighet, at Ole Frantzen Flor førte sitt særpregede skjold som en arv fra italienske forfedre.

Så enkelt er det imidlertid ikke. Det viser sig nemlig, at nøiaktig samme

2. Segl med det friherrelige Creutz-våben, skal ha tilhørt Lorentz Creutz, død 1674, seglet dog fra 1688.

skjold i 1654 blev tildelt brødrene *Lorentz* og *Johan Creutz* ved deres optagelse i svensk friherrestand! *Lorentz Creutz* døde i 1674; en avstøpning jeg har av et segl, som skal ha tilhørt ham, er datert 1688; er eierforholdet korrekt angitt, må seglet være posthumt (se figur 2). Det av stjerner ledsagede andreaskors (her »svevende« i motsetning til f. eks. hos *Elgenstierna*) er familien *Creutz'* stamvåben, og blev ført allerede i 1569 av *Lars Mattsson* eller *Markusson*, som nevnte år fikk sitt adelskap fornyet, og oppgis å være av en urgammel finsk *frälsesläkt*.

Efter stilen å dømme, kan *Lorentz Creutz'* her gjengitte segl ikke være stort eldre enn fra 1670-årene. Han må ha hatt flere segl tidligere, et med stamvåbenet før 1654, og efter den tid et eller flere med det friherrelige våben.

Våbenets karakter tatt i betraktning, kan det umulig være opstått i to forskjellige land mer eller mindre samtidig. Er det da korrekt, at våbenet er blitt til i Sverige i 1654, nydannet i anledning av brødrene *Creutz'* optagelse i friherrelig stand, gis det bare én forklaring på at det finnes brukt i Norge i 1700. *Lorentz Creutz* må i sin tid ha mistet et signet i Norge.

Ved freden i Roskilde 26. februar 1658 blev som bekjent *Trondhjems* len avstått til Sverige, og den som i mai måned samme år som svensk kommissær mottok lenet, var nettop *Lorentz Creutz*. Han opholdt sig i *Trondhjem* til ut på sommeren, da han med fritt leide tiltrådte hjemreisen gjennom Norge. Her blev han efter *Carl Gustavs* fredsbrudd tatt til fange av

norske soldater ved *Elverum*. Han blev ført til *Akershus* festning, og holdt som fange der, til han den følgende sommer blev utvekslet og sendt hjem. Det var i juni 1659.

Spørsmålet er altså om *Creutz* under sitt delvis nødtvungne opphold i Norge 1658–59 kan ha tapt sitt signet, og videre om dette på en eller annen måte kan være kommet i *Flors* besiddelse før år 1700.

Betrakter vi *Flors* segl, ser vi at dette ikke behøver å være noget fullstendig avtrykk av den benyttede seglstamp. Spor efter en hjelm eller hjelmer er ikke synlige over skjoldet, hvor de burde ha vært det, men derimot kan det fullstendige segl ha inneholdt en krone. Hvad man på den annen side legger merke til, er at seglet ikke er noget fremragende gravørarbeide. Såvidt jeg har hatt adgang til å konstatere, står det langt tilbake for samtidige svenske segl, tilhørende *Creutz'* standsfeller. Således er løvene, og særlig den ene av dem, nesten komisk klosset utført.

Det svenske riksarkiv har på min forespørsel velvilligst svart, at man der ikke kjenner til, at *Lorentz Creutz* nogengang har benyttet det segl, som her er presentert som *Flors*. Dermed er det ikke, såvidt jeg har forstått, utelukket at han kan ha benyttet det. Det måtte eventuelt ha vært i det korte tidsrum 1654–59.

Å få svaret på dette spørsmål, der nest eventuelt på om *Flor* har benyttet seglet til stadighet eller bare den ene gang rent tilfeldig, vilde utvilsomt være av interesse.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Medeltida sigillarkitektur - några iakttagelser och några tydningsproblem

Av *Hans Schlyter*

JU ÄLDRE städer är desto vanligare är det att deras emblem utgöres av arkitektoniska kompositioner. För de städer som har grundlagts på medeltiden är det förhållandet vanligt och kan anses typiskt. Dessa arkitektur-emblem har i allmänhet uppkommit ur städernas sigill.

Den högmedeltida sigillkonstens motivval är vanligen konventionellt: Vissa typer av sigillägare har vissa typer av motiv. Fursten eller prelaten har i sitt sigill en bild av en furste eller prelat, sittande på sin tron; riddersmannen en riddersman til häst; och staden en komposition av byggnader eller byggnadskroppar.

Hans Schlyter er født — i 1910 — og opvokset i Helsingborg. Han af lagde arkitekkesamen ved Kungl. Tekniska högskolan i Stockholm 1938, og i 1955 blev han stadsarkitekt i Sundsvall. Siden 1957 har han udarbejdet våbener for omkr. tretti kommuner i de norrlandske kystlän (se side 226). Han er medlem af Heraldisk Tidsskrifts redaktionsudvalg og en af bladets støtte medarbejdere, ligesom han i årenes løb har skrevet en række artikler og notiser om heraldiske emner i svenske dagblade.

De äldsta medeltida sigillbilderna skiljer sig principiellt från de heraldiska bilderna, sköldemärkena. Sigillet är till sin natur ett verifikationsinstrument. Sigillavtrycket är en monokrom relief. Detaljrikedom är önskvärd; ju mera komplicerad bild desto svårare är den att efterapa. Sköldemärket är ett igenkänningstecken i enkla, kontrasterande färger; ju enklare, ju mera schablonartat det är desto lättare är det att känna igen.

Om man inventerar en stads sigillbestånd för att studera uppkomsten av dess emblem finner man i allmänhet att beståndet utgöres av en lång serie sigill av mycket varierande ålder, talrikare ju större och rikare staden har varit. Hälsingborgs äldsta sigill härrör från 1300-talets första hälft. Under tiden fram till 1660 anskaffar staden ytterligare tre. Köpenhamns äldsta sigill tillkom under 1200-talets senare hälft; under motsvarande tidrymd anskaffar den danska huvudstaden ytterligare tio.

Studerar man varje särskild sigillserie närmare finner man i allmänhet större eller mindre variationer sigillbilderna sinsemellan. Varje ny sigilltyp i serien skiljer sig från den föregående. Men skillnaderna blir efter hand mindre och mindre. Vissa drag i kompositionen tillvaratas och bibehålles, och bilden utvecklas med tiden till en mer eller mindre stabil typ. I denna utveckling kan man

skönja påverkan från samtida heraldik; märket förenklas och blir allmera schablonartat, och därmed allmera heraldiskt användbart. Och beroende på stadens större eller mindre behov av heraldiska igenkänningstecken omvandlas så med tiden denna till typ vordna sigillbild, resultatet av en ofta lång och långsam utveckling, till ett veritabelt vapen och lever vidare i heraldikens flottare och mera lättillgängliga presentationer.

Stadsvapnet är således som regel slutfasen i en emblematisk utveckling. Men det finns också exempel på hur en stad har klippt av utvecklingen och som sitt vapen antagit inte det ur denna utveckling framvuxna emblemet utan i stället utvecklingens embryo, den äldsta sigillbild, vördnadsbjudande men mer eller mindre svår att omforma till en vapenbild.

De äldsta sigillens arkitekturbilder är som regel ganska kompakta kompositioner av en mångfald element: Torn, husgavlar, kyrkspiror, portaler, murar o. s. v. Kompositionerna torde ha varit menade att utgöra koncentrerade och schematiserade framställningar av staden, möjligen med anspelning på vissa bestämda byggnader

1. Hamburgs äldsta sigill, känt i ett enda exemplar under en urkund från år 1241.

2. Hamburgs näst äldsta sigill, från en urkund av år 1254.

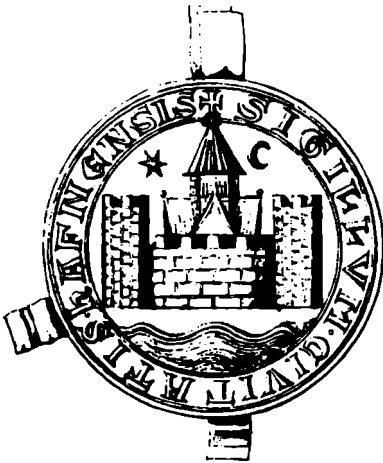
eller topografiska förhållanden. Men de har säkert också varit menade att uppfattas som små konstverk, alster av någon medeltida guldsmeds lekfulla och fria fantasi och kompositionsförmåga.

Arkitekturmotivens varierande inom en och samma sigillserie är ofta större än vad som enbart betingas av stilutvecklingen, motivkretsens och framställningsmanerets. Ibland förekommer förändringar intressanta inte bara ur konsthistoriska och konstnärliga synpunkter utan även som kriterier, eventuella kriterier, på förändringar i tänkesätt. Det är förändringar i arkitekturbildens innebörd, av dess betydelse, av dess symbolik. Rövare i första akten och präst i den andra, heter det. I några serier som jag tänker på har det varit tvärtom: En kyrka i den äldsta bilden blir till ett fästningstorn i de följande.

Vid tydningen av de medeltida sigillbilderna har forskarnas *approach*, åtminstone en äldre skolas, varit mera arkeologens än konsthistorikerns eller konstnärens eller arkitektens. Man har varit benägen att uppfatta sigillbilderna som avbildningar av verkliga

byggnader eller stadspartier. Men de medeltida sigillbildernas eventuella realism eller grad av realism är mycket svår att bestämma. Nutida forskare tar på denna fråga med stor försiktighet. En svensk auktoritet är Nils Ludvig Rasmusson, föreståndare för kungl. myntkabinettet.

Det kan också anläggas andra synpunkter på motiv och motivval än arkeologens, konsthistorikerns, konstnärens och arkitektens. Motivvalet kan ha influerats av stadens politiska förhållanden, av dess ställning till furstemakt och biskopsmakt, av dess relationer till andra städer. Verkligt allsidiga undersökningar av en stads emblematiske historia är inte vanliga. Ett helt förträffligt exempel skall nämnas: Den norske kyrkohistorikern professor Oluf Kolsruds arbete om staden Bergens sigill och vapen (1921).

3. Köpenhamns äldsta kända sigill enligt en avbildning i Jacob Langebeks samlingar av sigillteckningar i det danska riksarkivet. Ett numera endast fragmentariskt avtryck förekommer under ett av biskop Peder av Roskilde den 20 februari 1275 utfärdat brev avseende vissa stadsrättigheter.

För den gren av heraldiken som befattar sig med kommunala vapen erbjuder sigillembematiken många frå-

4. Köpenhamns vapen enligt Fredrik III:s privilegiebrev av den 24 juni 1661, »Huilchet Waaben De udi alle Deris forretninger schall och maa Bruge, huor och naar De det fornøden erachter.«

gor av teoretiskt intresse. I vilket utvecklingskede kan sigillbilden börja betecknas som ett emblem i strikt bemärkelse? När och på vad grund kan man börja tala om ett vapen i strikt bemärkelse? Vad är heraldiskt väsentligt i en arkitekturbild, och vad är oväsentligt? Hur mycket av den skall tas in i den verbala vapendefinitionen, i »blasoneringen«, och bli till oföränderlig norm, och vad kan lämnas utanför och således hänskjutas till vapenmålarens avgörande och till en fri stilutveckling?

Låt oss nu övergå till några exempel. Vi tar dem från Hamburg, Köpenhamn och Hälsingborg. *Hamburgs* äldsta kända sigill har daterats till 1200-talet. Bilden utgör en förenklad och schematiserad framställning av en

5. Hälsingborgs äldsta kända sigill enligt ett avtryck under en handling av den 30 maj 1468 i det danska riksarkivet. Av ett annat avtryck under en senare handling framgår att tornhuvun uppbär ett likarnt utsvängt kors, som samtidigt fungerar som omskriftskors. Sigillet har daterats till 1300-talets första hälft.

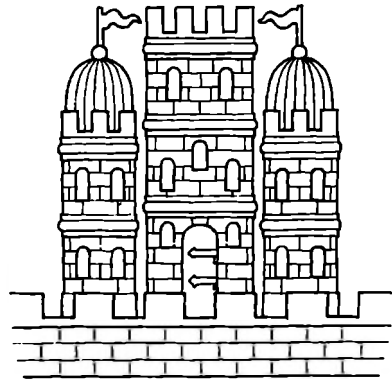
stadsbefästning med tunga kraftfulla former, av sten och av trä, bakom vilka skjuter upp en kyrkas sirliga, spetsiga, korsprydda gavel. I det centrala murpartiet sitter en stor, rundbågig port. Topografi antyds inte; himmel antyds av två stjärnor. Framställningsättet är förmodligenpräglat av det man kallar *pars pro toto*, delen i stället för det hela. Bilden är sannolikt menad att utgöra en till ytterlighet koncentrerad stadsbild.

Ett av Hamburgs närmast följande sigill är en kompositionell förenkling av det föregående och utgör en utveckling i heraldisk riktning. Bilden består nu av en kort, hög, krenelerad mur med en stängd port och tre bakom muren uppskjutande torn, det mellersta med korsprydd tornhuv. Stjärnorna finns med. Bilden ligger till grund för Hamburgs stadsvapen som man ibland kan få se på båtarna i

hamnen: Det välbekanta vita tretorn-motivet i sitt röda fält.

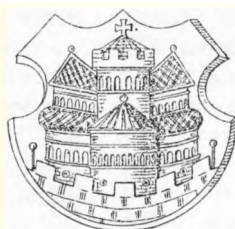
Kyrkgaveln i det äldsta sigillet har blivit till ett kyrktorn. Tydningen kyrktorn är obestridd och i Hamburg vedertagen uppfattning; man förknippar kyrktornet med stadens förnämsta byggnad under medeltiden, dess domkyrka. Motivvalet, kyrka i kombination med dessa på världslig styrka anspelade byggnadsformer, kan ha även ett kyrkohistoriskt intresse. Man kan komma att tänka på det hamburgska biskopssätets långa kamp om dominans i Norden och dess konkurrens med Lund, under tidsskedet närmast före det äldsta sigillet tillkomst, även om ju det sigillet var stadens, inte biskopens.

Köpenhamns sigillserie innehåller inte heller några egentliga tydningsproblem, även om vad här skall sägas om det äldsta sigillet innebär kanske inte motsvarar någon allmänt ve-

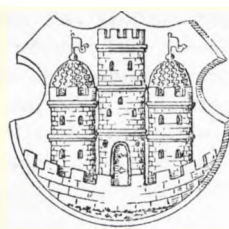

6. Hälsingborgs tretornemblem. Teckningen (av förf.) utgör en lätt bearbetning i heraldiserande riktning av sigillbilden i stadssigillet av år 1584. I sigillet står de tre tornen tätt intill varandra och utgör därigenom en nästan lika kompakt arkitekturkomposition som byggnaden i 1300-talssigillet.

7. Anders Thisets heraldisering av Helsingborgs 1300-talssigill och tretomemblem. Illustration till hans uppsats Skaanske By- og Herredsvaaben i den danske Tid (1903).

Helsingborg I

Helsingborg II

dertagen uppfattning i Köpenhamn. Men sigillseriens inledande skede, 1200- och 1300-talen, tycks uppvisa ett exempel på betydelseförändring, ett ganska praktfullt exempel.

Köpenhamns äldsta kända sigill påminner om Hamburgs äldsta kända. Kyrkan är här tydligare karakteriserad än i hamburgssigillet; man ser två tvärskeppsgavlar och ett åttkantigt korsprygt centraltorn. Befästningsmuren saknar port. Himlen markeras av en stjärna och en måne i nedan. Till skillnad från hamburgssigillet har köpenhamnsigillet en topografisk markering: Längs befästningsmurens fot ser man vatten i några kraftfullt graverade dyningar.

Köpenhamn anses vara grundlagt 1167. Vid den tiden börjar biskop Absalon anlägga en borg vid den lilla byn Havn vid sundet mellan Själland och Amager, för att trygga riket mot de söderifrån påträngande vänderna. Platsen motsvarar det nuvarande Christiansborg i Köpenhamns centrum. Sina första stadsrättigheter fick Köpenhamn 1254. Sigillet anses vara från den tiden. Dess kombination befästning-kyrka är intressant när man tänker på den store biskopen och hans fortifikatoriska insatser vid Köpenhamns grundande.

Motivet bibehålles i ett eller ett par av de närmast följande sigillen. Men sedan förändras de, både till

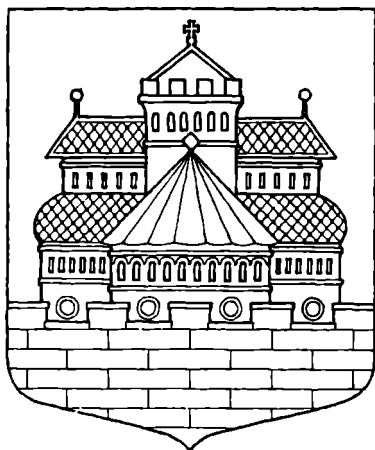
form och innehåll. Kyrkan omvandlas till ett slottstorn med spetsig spira. Muren försvinner successivt. Avsaknaden av port i det äldsta sigillet repareras och en stor portöppning insättes i mittornet. De bastanta kreneleerade sidotornen omvandlas till sirligare skapelser och förses med spiror eller lökkupoler.

På 1600-talet heraldiseras bilden medvetet. Portöppningen är då vorden så långt ifrån kyrklig att man har försett den med ett fällgaller. Nu placeras man in en mansfigur med draget svärd i den och sätter ett kungligt monogram därovanför. Månen flyttas och placeras på spetsen av mittornet; stjärnan dubblas och placeras på spetsen av vardera sidotornet.

Och någon kunglig heraldicus förser därtill denna bild med ett antal praktfulla, helt världsliga tillbehör: En grevekrona, tre riddarhjälm, två sköldhållande lejon, fem infanterifanor och lika många kavalleristandar, kanoner, musköter, yxor, hackor, spadar, skottkärror och andra krigiska eller befästningsbyggande redskap. Bilden som vi tänker på är från ett kungligt privilegiebrev av den 24 juni 1661. Kungen var Fredrik III, och han hade vid denna tidpunkt all anledning att visa det köpenhamnska borgerskapet artighet, detta borgerskap som var hans stöd i hans strävan efter kung-

ligt envælde och som hade visat så stor tapperhet under svenskarnas långa och framgångslösa belägring av Köpenhamn, påbörjad några månader efter freden i Roskilde i februari 1658. Betydelseförändringen är fullständig. Den romanska kyrkan i första akten, bakom sin allvarliga, enkla befästningsmur, har blivit en av militär energi skälvande barockallegori.

Till sist en kort men problemfylld sigillserie från en stad som Fredrik III förlorade till Sverige, nämligen den

8. Hälsingborgs vapen efter en på riksheraldikerämbetet under 1940-talet utarbetad färglagd typplansch.

på 1000-talet grundlagda staden *Hälsingborg*. Serien består av endast tre typer. Den äldsta, från 1300-talets första hälft, förefaller ha nyttjats ända fram till mitten av 1500-talet. Vad dess bild föreställer skall vi strax diskutera. Typ nummer 2 uppträder kring mitten av 1500-talet: Tre smala, tätt intill varandra ställda torn med koniska tornhuvar. Den tredje typen har en exakt datering: Omskriften i den äldsta representanten för denna typ inne-

håller årtalet 1584. Denna sigilltyp användes sedan ända fram till 1900-talets början.

Bilden består av en låg, krenelerad mur bakom vilken skjuter upp tre krenelerade torn, sidotornen med kulpformade och vimpelprydda tornhuvar. Kompositionen är arkitektoniskt välstuderad, den är lättfattlig och har en påfallande heraldisk karaktär.

Under 1910-talet övergår staden till att nyttja den äldsta sigilltypen och upptar officiellt dennas bild som sitt vapen.

De andra och tredje sigilltypernas motiv är, förefaller det, rent fortifikatoriska. I den mån de kan tänkas vara menade att föreställa något parti av Hälsingborg är väl motivet slottsfaseringen uppe på landborgens krön och inte den egentliga, borgerliga stadsbebyggelsen därnedanför.

Fästningen, Hälsingborgs slott, går i sitt äldsta skick tillbaka till åtminstone 1200-talet. Den kvarstod till tidpunkten för freden i Lund 1679 och revs därefter, med undantag för sitt kärntorn, Hälsingborgs populära vårdtecken Kärnan. Hälsingborg hade under medeltiden varit Skånes näst Lund mest betydande stad. Lund, med sin domkyrka, dominerades av biskopsmakten; Hälsingborg, med sitt under kungen i Köpenhamn hörande slott, dominerades av den kungliga.

Vad föreställer nu den äldsta sigillbilden, den från 1300-talet? Den utgöres av ett komplex av byggnadskroppar med ett krenelerat korsprytt torn som dominerande beståndsdel. Den har tytt på olika sätt under årens lopp. Det centrala tornets krenelerade muravslutning och en krenelerad mur i bildens nedre del har i allmänhet frestat till den tydningen att tornet är ett borgtorn och att bilden därför,

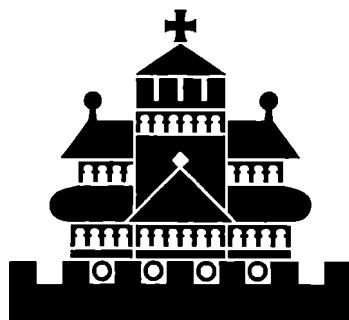
åtminstone delvis, anspelar på slotts-fästningen.

Den på sin tid mycket kände och verksamme danske heraldikern Anders Thiset tolkade i en uppsats i *Historisk Tidskrift för Skåneland* 1903 bilden som en framställning av en befäst stad med ett stort borgtorn. Den svenske riksheraldikern Harald Fleetwood varierade denna tydning till ett påstående, i ett kapitel i *Hälsingborgs historia* 1933, att bilden utgjorde en stiliserad framställning av stadens gamla slotts-fästning, i vissa drag förmodligen överensstämmande med då aktuella arkeologiska rön. Den danske heraldikern och sigillforskaren Poul Bredo Grandjean beskrev sigillet i sitt 1936 utgivna arbete *Danske Købstæders Segl indtil 1660*. Han talar om en rund krenelerad mur och bakom den en rund byggnad med högt spetsigt tak samt därinnanför ett runt krenelerat torn, flankerat av två bakifrån snett framskjutande höga, smala hus, vart och ett med »stolpeværk» i två, av takfall åtskilda våningar. Grandjean uppfattar alltså bilden såsom framställande ett flertal olika byggnader men något uttalande om byggnadernas funktion gör han inte, även om han uttryckligen påpekar att det sitter ett kors på tornets tak.

Själv har jag för ett par år sedan bidragit med en tydning: Bilden visar en bakom en låg krenelerad mur uppskjutande romansk kyrka, sedd från öster, med östtorn, tvärskepp och absid. Om denna senaste tydning är riktig utgör det första skedet av Hälsingborgs sigillserie, liksom motsvarande köpenhamnska, ett exempel på betydelseförändring.

Om tydningen är riktig kan man fråga sig följande. Varför frångick

man på 1500-talet det traditionsrika 1300-talssigilletts innebörd och valde i stället ett världsigt, ja martialiskt arki-

9. Ett försök till modern stilisering av bilden i Hälsingborgs 1300-talssigill. Teckning av förf. 1966.

tekturmotiv? Hade man glömt innebörden? Eller hade inställningen till kommunala sigillmärken hunnit bli så heraldiskt influerad att man ansåg det oheraldiskt med en kyrkfasad och att man tyckte att det låg i sakens natur att ett märke skulle vara martialiskt? Eller berodde det på tidsandan under detta av renässans och reformation så omtumlade 1500-tal och en allmän tyngdpunktsförskjutning i ett borgerskaps förhållande till furstlig och kyrklig överhet.

Stadens beslut 1915 att frångå sitt sedan 1584 nyttjade tretornemblem och att anta 1300-talsbilden som sitt officiella vapen (ett beslut som bekräftades 1945 på grundval av riksheraldikerns sigilltydning) torde också kunna förklaras ur en tidsanda: Ur ett historieromantiskt tidsskedes intresse för vad gammal och fornt är och ur en begynnande aning om medeltidens roll i en gammal stads historia.

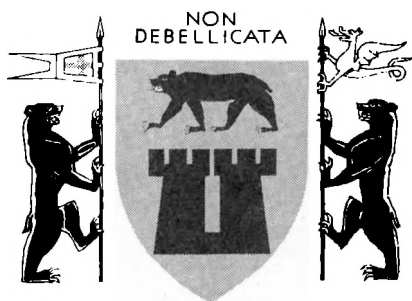
[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Nye kommunevåpen i Norden

Norge

SARPSBORG BY i Østfold fylke. «På gull bunn en gående svart bjørn over en svart borg». I forslaget til dette byvåpen heter det videre: «Våpenskjoldet kan, der det passer, bli flankert av to skjoldholdere: en opprett svart bjørn som holder et banner med gult kors på hvit duk og en opprett svart bjørn som holder et banner dannet som en hvit, plastisk lindorm». I denne «festutgave» av våpenet inngår også byen Sarpsborgs valgspråk: »Non debellicata» (Ikke overvundet). Ordene forekommer i et brev fra 1280-årene fra Jarlen av Sarpsborg, baronen Alv Erlingssøn, til den skotske konges seneschal (hushovmester): »Norvegia non est adhuc ita debellicata ut vestrise permittat urgeri calcaribus«. Norge er ikke så svekket av krig at hun lar seg tvinge av Eders spore. (Absalon Pederssøns oversettelse). Utsagnet gjaldt Norges rike, men passer også på byen Sarpsborg.

De to motiver, borgen og bjørnen, er hentet fra Sarpsborgs gamle bysegl fra 1556 som antagelig er en gjentakelse av det man mener byen har fått i 1276 av Alv Erlingssøns far, lendermannen Erling Alvsson, som hadde

Borgarsyssel i len og residerte i Sarpsborg på den tid.

Vedtatt av Sarpsborg kommunestyre 16. desember 1965, fastsatt ved kongelig resolusjon 11. mars 1966. Brukes også som flagg. Tegnet av førstearkivar Hallvard Træteteberg.

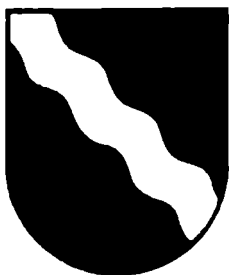
Buskerud fylke. «På sølv bunn en opprett blå bjørn». Om motivet uttaler komiteen som avgav innstilling til fylkestinget, at det er i samsvar med et forslag fra 1930 og finnes passende, sett på bakgrunn av fylkets dalfører og skogstrekninger, hvor det forøvrig

Buskerud fylke.

fremdeles forekommer bjørn. Hva tinkturvalget angår, kan det ha en bakgrunn i at fylket i flere hundre år har hatt et sølvverk (Kongsberg) og et blåfarveverk (Modum). Vedtatt av Buskerud fylkesting 9. november 1965, fastsatt ved kongelig resolusjon 1. april 1966. Brukes også som flagg. Tegnet av førstearkivar Hallvard Træteteberg.

Hedrum kommune i Vestfold fylke. «I grønt felt en bølgesnitts skråbjelke i sølv». Motivet har sin bakgrunn i kommunens topografi: Hedrum er en jord- og skogbrukskommune som i hele sin lengde gjennomskjæres av

Hedrum kommune.

Numedalslågen. Herav grønt for jord og skog, sølv for elven som slynger seg gjennom bygden. Vedtatt av Hedrum kommunestyre 30. september 1966, fattsatt ved kongelig resolusjon 18. november 1966. Brukes også som flagg. Tegnet av D. Krohn-Holm jr.

Paulus Holm.

Finland

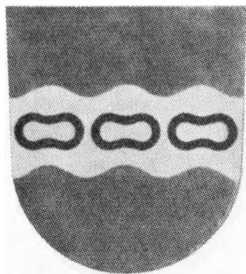
Denna gång har jag av praktiska skäl frångått min tidigare vana att presentera de nya finländska kommunvapen i kronologisk ordning. Som källa har jag, som tidigare nämnts, använt professor Kauko Pirinens med korta mellanrum i tidskriften »Maalaiskunta» (= Landskommunen) återkommande anmälningar av de senaste kommunvapnen. Dessa anmälningar hade dock upphört för någon tid och först nyligen har han på en gång anmält de

under tiden 1.7. 1963 – 30.6. 1966 fastställda vapnen, sammanlagt 50 stycken.

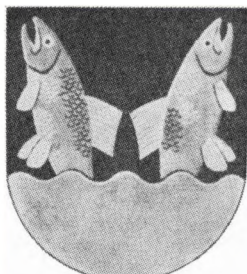
Denna hans anmälan, liksom de tidigare, har åtföljts av bilder av vapnen. Då dessa nu till största delen är återgivna på fem bildsidor, har jag med vänligt tillstånd av chefredaktören för »Maalaiskunta» Aarne Eskola använt dessa bilder för denna artikel.

Bilderna är ordnade alfabetiskt enligt kommunernas finska namn och därför återges dessa vapen icke i den ordning de fastställdes, utan i den ordning de är upptagna på bildsidorna.

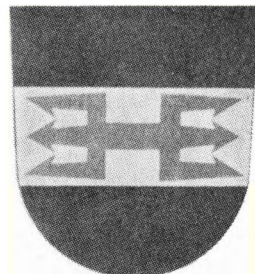
Aitolahti, landskommun i Tavastehus län: I rött fält en medelst vågskuror bildad bjälke av guld belagd med tre ovala i sidorna intryckta svarta ringar. Komponerat av Gustaf von Numers och fastställt 9.6. 1965. Detta är ett i flere avseenden säreget vapen. Beslut om kommunens inkorporering med Tammerfors stad hade redan fattats, men då kommunen ville ha kvar ett minne från den tid den var en självständig administrativ enhet, skaffade sig kommunen ett vapen, ehuru detta kunde användas endast några månader. Vapenbildens ovala i sidorna intryckta ringar torde vara enastående, men så hänsyftar de även på något så speciellt som jordens äldsta kända fossil, kolpungarna i Aitolahtis

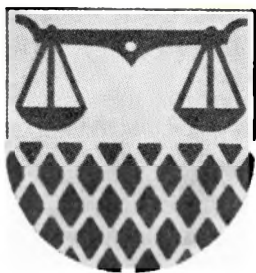
Aitolahti

Evijärvi

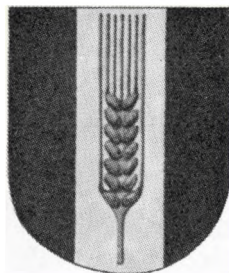
Hitis/Hiittinen

Ii/Ijo

Iisalmi/Idensalmi

Isojoki/Stora

strandklippor. (Hoppas jag har namnet på fossilet rätt, har ej varit i tillfälle att kontrollera det.) Man kan ej annat än beundra konstnären, som lyckats uppfylla Aitolahitbornas önskan att få denna sällsynthet i en vapensköld.

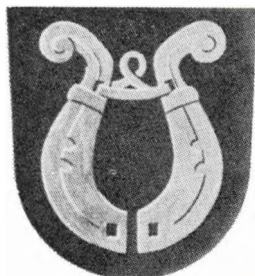
Evijärvi, landskommun i Vasa län: I blått fält två frånvända, rödbevärade fiskar av silver oppstigande från en medelst en vågskura bildad stam av silver. Komponerat av Olof Eriksson och fastställt 19.9 1963. Stammen återger senere delen av kommunens navn, *järvi* betyder »sjö», medan fiskarnas röda fenor kan tänkas syfta på namnets första del, *evi*, egentligen *evä*, som betyder »fena».

Hitis (linsk form *Hüttinen*), landskommun i Åbo och Björneborgs län: I rött fält en bjälke av guld belagd med två frånvända treuddiga blå ljuster med gemensamt skaft. Kompo-

nerat av Gustaf von Numers och fastställt 8.10. 1964. Trakten har tidligere gått under navnet *Kyrkosund*, vars senere del återges av bjälken. Då Hitis är en skärgårdskommun, är ett fiske-redskap, ljustret, en lämplig vapenbild.

Ii (svensk form *Ijo*), landskommun i Uleåborgs län: Skölden delad i guld, vari en blå balansvåg, och blått, vari ett genomgående nät av guld. Komponerat av Kaj Kajander och fastställt 9.2. 1966. Vapnet återgår till det vapen, som fördes av innehavarna av Ijo friherreskap, vilka hørde till ätten Natt och Dag. Till åtskillnad har i det øvre fältet insatts balansvågen, som påminner om Ijo forna handelsplats, medan det nedre fältets gallerverk ersatts med ett nät till minne av det fordom rika laxfisket i Ijo älv.

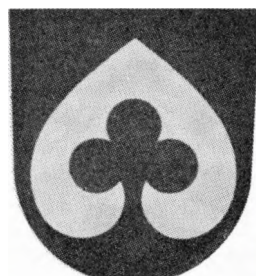
Iisalmi (svenska *Idensalmi*), stad i Kuopio län: Skölden medelst en våg-

Jippo/Jepua

Jämijärvi

Kangaslampi

skura delad i svart, vari en uppåtriktad spänd båge av guld, och guld, vari två korsade bilar åtföljda av fyra rosor ställda 1-2-1, allt svart. Komponerat av Ahti Hammar och fastställt 24.9 1964. Vapnet bygger på det år 1894 för staden fastställda vapnet, vilket förbättrats sålunda, att en blå bjälke, som skilt åt fälten, avlägsnats. Då Savolax' båge dessutom i det nya vapnet återges helt i guld, innehåller vapnet endast två tinkturer, alla renläriga heraldiker till glädje.

Isojoki (svenska *Storå*), landskommun i Vasa län: I svart fält en stolpe av silver belagd med ett rött ax. Komponerat av Pentti Vakkamaa och fastställt 11.1. 1966. Kommunens svenska namn är en direkt översättning av det finska. Än återges av silverstolpen, som också kan beteckna bokstaven *I*, begynnelsebokstaven i kommunens finska namn. Axet hänсыftar naturligtvis på jordbruk, kommunens huvudnäring.

Jeppo (finska *Jepua*), landskommun i Vasa län: I rött fält en loka av guld. Komponerat av Gustaf von Numers och fastställt 28.12. 1965. Kommunen har låtit hästkötelsen representera jordbruket och placerat en loka i sitt vapen. En i Finland ny och mycket lyckad vapenbild.

Jämijärvi, landskommun i Åbo och Björneborgs län: I fält av guld en balk åtföljd av två balkvis ställda flygande svalor, allt blått. Komponerat av Gustaf von Numers och fastställt 26.4. 1965. Jämijärvi är ett centrum för flygsport i Finland, i synnerhet segelflygning, varav valet av vapenbilder. Dessas ställning visar en strävan framåt och uppåt.

Kangaslampi, landskommun i St Michels län: I svart fält ett sjöblad av guld. Komponerat av Kaj Kajander

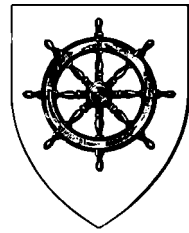
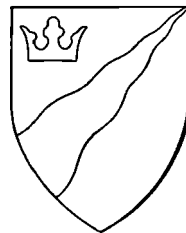
och fastställt 4.11. 1965. Senare hälften av kommunens namn, *lampi*, betyder »tjärn» eller »träsk», så sjöbladet är ett lämpligt märke för kommunen.

B.T.

Danmark

Siden oversigten i Heraldisk Tidskrift nr. 13, 1966, p. 112, har i alle fald yderligere fire danske kommuner begyndt at føre våben, alle fire indregistreret i Indenrigsministeriet.

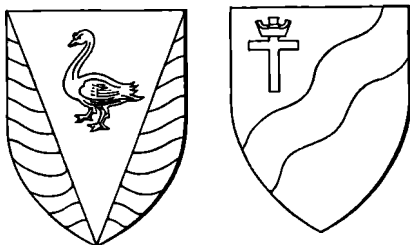
Vamdrup Kommune, Ribe Amt. I grønt felt en af bølgeskurer dannet stråle med spidsen i øverste sinister hjørne samt øverst dekster en åben krone, alt guld. — Krone og stråle står for Kongeåen, den gamle grænse mellem Nørre- og Sønderjylland, som har sit udspring i kommunen.

Vamdrup og Thurø.

Thurø Kommune, Svendborg Amt. I guld felt et sort skibsrat. — Et smukt og velegnet mærke for en gammel skipperø, kendt for sine langfarende sejlskibe, rederier og skibsværfter.

Skelby-Gedesby Kommune, Maribo Amt. I sølv felt fem af bølgeskurer dannede røde bjælker, og lagt derpå en ovenfra kommende grøn spids med en stående sølv svane. — Kommunen ligger på Falsters sydspids, som anskueliggøres af det grønne felt omgivet af bølger. Svanen er taget fra Falster Søndre Herreds segl, fra 1584.

Skelby-Gedesby og Aby.

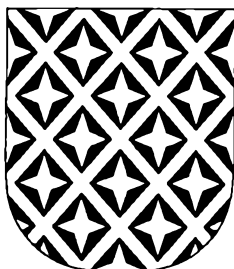
Aby Kommune, Arhus Amt. I blått felt en af bølgeskurer dannet sinister skråbjælke, sølv, og øverst dekster et latinsk kors, også sølv, om hvis top er placeret en åben guld krone. — Kors med krone står for »Abykrucifikset« fra o. 1100, Danmarks ældste bevarede stykke kirkeinventar, tidligere i Aby Kirke, nu på Nationalmuseet. »Strømmen« representerer Arhus A.

S. T. A.

Sverige

Följande tre vapen för de svenska landskommunerna Bjuråker, Harmånger och Hofors, alla i Gävleborgs län, har utarbetats och ritats av stadsarkitekten *Hans Schlyter*, Sundsvall.

Bjuråkers kommun i Hälsingland. »I blått fält ett av snedställda strängar bildat galler av guld med fyruddiga stjärnor av guld i rutorna.» Fastställt av Kungl. Maj:t den 16 december 1966.

Bjuråkers kommun.

Bjuråkers kommun omfattar de båda socknarna Bjuråker och Norrbo. Någon lokal emblematisk tradition finns inte. Båda socknarna har haft sockensigill men dessa har varit av den i Hälsingland vanliga typ som såsom märke endast har sockennamnets begynnelsebokstav. Det har därför gällt att helt nykonstruera ett vapen. Vapnet borde enligt kommunens önskan inte anspela mera på Bjuråker än på Norrbo. Vapenlösningar med hänsyftning exempelvis på den språkliga innebörden av kommunens namn (bjur = bäver) kom sålunda inte i fråga. I stället kom intresset att rikta sig på *landskapets* emblemantik i äldre tid i syfte att finna någon lämplig heraldisk bild eller sigillbild varav någon beståndsdel skulle kunna annekteras som ett vapen för kommunen.

Hälsinglands vapendjur, bocken, befinns redan gå igen i vissa kommunvapen och lämnades därför ifred. I stället påträffades ett användbart motiv i ett på 1300-talet graverat sigill för den särskilda provinsen som norra Hälsingland utgjorde på medeltiden och som hette Sunded eller Sundhede.

Sigillet, vars stamp är bevarad, utgöres av en konventionellt arrangerad, illa stavad latinsk omskrift, +S' CUMUNITATIS IN SUNDDEDHE, och inom denna en cirkulär yta över vilken löper två horisontella, tämligen smala band, det övre med texten SUND och det undre med texten DEDHE. De delar av ytan som inte upptas av banden är graverade med ett finmaskigt rutnät; i varje ruta sitter en liten figur som ser ut som ett mellanting mellan en fyruddig stjärna och en fyrbladig blomma.

Rutnätet med dess små figurer torde av sigillgravören inte ha varit menat att utgöra någonting annat än ett

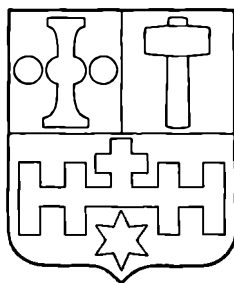
ytornament i gotikens anda. Bilden i sin helhet kan sägas se ut som ett vapen med två bjälkar. Huruvida den verkligen varit menad att utgöra heraldik i egentlig bemärkelse torde emellertid vara tvivelaktigt.

Även om alltså rutnätet från början sannolikt inte varit annat än ett ornament, jämförbart med heraldikens damskering, förefaller som om man med tiden kommit att uppfatta det som ett emblem. *Olof Broman* beskriver sigillet i sitt stora arbete om Hälsingland, *Glysisvallur* (1726). Han anger att det inte innehåller något vapen: »allenast på utsträckt Nät, med kors i hvarje masko ...». I *Svensk Uppslagsboks* artikel om Hälsingland anges att i början av 1300-talet norra Hälsingland (Sunded) hade »eget sigill: rutat fält, varöver namnet.»

Eftersom *Bjuråker* ligger inom det gamla Sundedes territorium och de andra kommunerna inom det territoriet redan hade vapen togs alltså rutnätet, med ett för heraldiska funktioner lämpligt reducerat antal maskor, som vapen för *Bjuråker*. De valda tinkturerna, blått och guld, motsvarar dem med vilka *Bjuråkers B* en gång i tiden återgivits på den gamla militärfana varom närmare berättas i notisen om *Harmångers* vapen. Beskrivningen har utarbetats av statsheraldikern vid fastställelseprövningen.

Sundedes sigillbild med sina båda bjälkliknande textprydda band har viss likhet med *Medelpads* vapen, »tree strömer tillhope,» särskilt i sådana framställningar i vissa gamla sigill som visar strömmarna med svaga eller rent av obefintliga böljelinjer. Likheten är särskilt intressant i fråga om det speciella medelpadssigill vari man graverat strömmarna helt raka och inte bara inskränkt deras antal till två utan även demonstrativt mar-

kerat deras antal med texten »2 ÄLFVER.» Ett eventuellt släktskapsförhållande mellan *Sunded-sigillet* och *Medelpads vapen* – som ju tillskapas under 1500-talet – får kanske begründas i andra sammanhang senare.

Harmångers kommun.

Harmångers kommun i Hälsingland. »Delad och överkluvan sköld; 1) i blått fält, mellan tvenne rundlar, en versal av bokstaven I med utsvängda ändar och en rund förtjockning mitt på stapeln, allt av guld; 2) i fält av guld en stolpvis ställd blå hammare samt 3) i svart fält, ovan en sexuddig stjärna, trenne versaler av bokstaven H, den mellersta, med ett från dess tvärstreck uppskjutande kors, bredare än de andra, bokstäverna stående så tätt intill varandra att angränsande staplar sammansmälta, allt av guld.» Antaget av kommunalfullmäktige och i november 1966 insänt till Kungl. Maj:t för fastställelse. Fastställelseprövning pågår. Den anförda beskrivningens ordalydelse är författarens; en definitiv, officiell beskrivning formuleras först vid fastställelseprövningens avslutande.

Harmångers kommun omfattar *Harmångers*, *Ilso* och *Jättendals* socknar. Samtliga socknar har haft intressanta sockensigill; av dem är *Harmångers* och *Jättendals* av monogramtyp. *Jättendals* monogram, ett I (för »IETEN-

DAL»), jämte vissa bitecken, har i medvetet heraldisk utformning, i gult på en mörkblå sköld, ingått i dekorationen på en målad militärfana, tillverkad 1675; mera härom nedan. Vapnet innehåller samtliga tre socknars sigillmärken; förhållandet motsvarar ett önskemål från kommunens sida.

Harmångers sigillmärke återges i sköldens nederdel. Sigillet får förmodas härröra från 1600-talets senare hälft. Det har nyttjats ännu på 1800-talet. Märket får uppfattas som ett monogram men det skiljer sig från de i Hälsingland vanliga sockensigillen av monogramtyp genom en mera komplicerad och så att säga utpekulerad utformning och vissa emblematiska tillbehör som kan tyckas ge bilden en näranog liturgisk uppbyggnad. Märket har viss likhet med den typ av IHS-monogram vari från den mellersta bokstaven (vare sig vi fattar den som ett latinskt *H* eller som ett grekiskt *eta*) uppskjuter ett kors. Om den som utfunderat märket känt till denna typ av IHS-monogram — kanske har det varit socknens kyrkoherde — torde han ha menat att monogrammet i harmångerssigillet inte bara består av de två *H* som tydligt framträder till höger och till vänster utan också av ett centralt *H*. Hur som helst har författaren tolkat märket såsom bestående av »trenne versaler av bokstaven *H*». För begründandet av frågan om hur många *H* märket egentligen innehåller kan ha sitt intresse att veta att kyrkoherde i Harmånger 1647-1683 var en man vid namn Hoffman och att hans efterträdare, till dennes död 1685, också hette Hoffman. Också landskapsnamnet börjar på *H*.

Olof Broman går i sin stora hälsinglandsskildring *Glysisvallur* (1726) in på frågan om harmångermärkets eventuella kyrkliga symbolik. Han får

det visserligen bara till »tvenne *H*, med et kors mit emellan ofwanpå, och en Stierna under;» men han fortsätter: »hwilket antingen betecknar initial Bokstafwen af Sockn Namnet; som troligast är, emedan sådant algement brukel:t war. Eller är sådant upkommit af Munkarna, som plägade med tylika Figur wilja beteckna Frälsarens Christi Namn; hwilket öfwer alt än här brukades i landet för 20 år sedan ---.» Det får väl anses troligt att Broman, som ju var präst, med »tylika Figur» menar just IHS-monogrammet, dessa de grekiska konsonanterna i namnet Jesus.

Ett sigill för *Ilsbo* socken, sannolikt härrörande från samma tidsskede som harmångerssigillet, har såsom märke ett föremål liknande en hammare eller slägga. Broman beskriver det som »en hammar; af hwad orsak, är mig owist ---.» Det går inte att av sigillet utläsa huruvida gravören menat att hammaren skulle ha någon viss ställning; i vapnet har hammaren ställts stolpvis, med skaftet nedåt.

Bilden i *Jättendals* sigill utgöres av en cirkulär yta vari står ett högt och smalt *J*, utformat med en obetydlig ansvällning på mitten och med obetydligt utsvängda ändrar. På ömse sidor om bokstaven och i höjd med bildens mitt förekommer intill ytans ytterkontur en liten ring eller rundel. De båda ringarna eller rundlarna förefaller inte ha annan uppgift än som en ansats till ornering (om inte möjligen som en antydning om ett korstecken?). *Jättendals* sigillbild är märklig därigenom att den utgör ett av de så sällsynta exemplen på sockenmärken som redan i äldre tid har medvetet heraldiserats och framställts i bestämda tinkturer. Hur och när skall strax berättas.

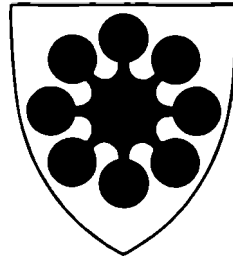
I Tøjhusmuseet i Köpenhamn hän-

ger en fana (museets nummer Fb 53) för Hälsinge tremänningar som man vet vara tillverkad år 1675. Den har tagits som krigsbyte i slaget i Lund 1676. Fanduken är bemålad med en vapensköld med Hälsinglands vapen samt med fem smärre sköldar visande i vissa tinkturer vissa enkla märken av olika slag. En av sköldarna visar i blått fält och med guldgula schatteringar som understryker dess volymer det emblem som syns i den här återgivna vapenteckningens övre dextra fält. Författaren kom av en händelse att lägga märke till fanan vid ett besök på Tøjhusmuseet 1964 och hade då tillfälle att omedelbart kunna bestämman den ifrågavarande lilla skölden såsom representerande just Jättendal och dess sigillbild.

Emblemet på fanan har som sagt en påtaglig volymverkan. Men huruvida vapenmålaren möjligen avsett att omvandla sigillbildens abstrakta tecken till några icke-abstrakta, eventuellt symboliska föremål har hittills varit omöjligt att avgöra. Hur som helst har han ersatt sigillet fromma bokstavsmärke med en bild av svällande martialisk kraft i barockens anda.

För jättendalsfältet har självfallet nyttjats fansköldens tinkturer. Ilsbofältet har dessa »omvända.» För harmångerfältet har av så att säga estetisk nödvändighet valts svart och guld. Svart och guld är också landskapsvapnets tinkturer.

Hofors kommun i Gästrikland. »I fält av guld en svart blomma med åtta såsom rundlar formade blad.» Antaget av kommunalfullmäktige den 28 juni 1966. Fastställelseprövning har ännu ej påbörjats. Den anförda beskrivningens ordalydelse är författarens. En definitiv, officiell beskrivning formuleras först vid fastställelsen.

Hofors kommun.

Hofors saknar lokal emblematiske tradition. Vapnet är en nykonstruktion.

Huvudort i kommunen är ett bruksamhälle som har vuxit upp kring ett på 1600-talet anlagt järnbruk, Hofors bruk. Detta utgör i vår tid ett av landets bäst utrustade anläggningar för framställning av kvalitetsstål. Stålet i de svenska kullagren kommer från Hofors.

Vapenutredningen inriktades redan från början på att finna ett enkelt heraldiskt element i vilket en syftning på järn och möjligen just kullager kunde inläggas och med sådana element bygga upp ett emblem med stark visuell verkan, användbart både med och utan sköld. Intresset riktades omedelbart på det förhållande att Gästriklands landskapsvapen utgöres av en älg omgiven av en sådd av kullor. Visserligen har inte någon bestämd symbolisk avsikt med dessa kullor kunnat påvisas, och beteckningen *kullor* behöver inte nödvändigtvis vara annat än en gammal heraldisk term för sådana abstrakta tecken av cirkulär form som man i vår tid kanske lämpligare betecknar med den mera neutrala termen *rundlar*.

Framstående kännare av Hofors bruks historia är fil. dr. *Alf Aberg*. Vid samråd med denne erhöLL författaren det intressanta rådet att undersöka i vad mån Olaus Magnus' be-

römda Carta Marina, framställd på 1500-talet några årtionden innan land-skapsvapnet tillskapades, kunde innehålla någon för ett kommunvapen användbar bild. Uppslaget visade sig ge gott stöd för tanken på kulorna. Carta Marina har nämligen som konventionellt tecken för järnmalmsförelkomst små grupper av svartskafferade rundlar och använder dem bl. a. just på det område på kartan som man får anta motsvara Hofors' belägenhet.

Parallellt härmed har undersökts huruvida någon heraldisk praxis förekommit bland Hofors' brukspatroner. Hofors bruk ägdes 1680—1879 av medlemmar av en borgerlig släkt Petre

(Petré). En brukspatron Petre på 1700-talet nyttjade, åtminstone på sitt ostindiska porslin (nu i Gävle museum), ett troligen självtaget vapen: i fält av silver ett svart hjortdjur (Gästriklands älg?). Under 1800-talet förekom en annan heraldisk usage, tydligen grundad på en förmodad släktskap med engelska Petre av armiger status. Intet härav befanns ha någon påvisbar anspelning på järnhantering eller bygd, om man bortser från eventualiteten av en symbolik hos hjortdjurets svärta. Kommunvapnets svarta färg har i varje fall valts med tanke på järn, guldet för att ernå prakt och värme.

H. S-r

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Dronning Ingeborg

KNUD 6., konge 1182-1202, er den første dansker hvis våben vi kender: tre løver + hjerter, bevaret fra o. 1190. Hans broder og efterfølger, Valdemar Sej, 1202-41, førte samme våben. Tre af deres søstre ægtede fyrster, hvis efterkommere førte variationer af løve(r) + hjerter, nemlig: Sofie, gift 1181 med Siegfried af *Orlamünde*; Helene, gift 1202 med Wilhelm af *Lüneburg*; og Richiza, gift 1210 med Erik 10. af *Sverige*.

Taget under ét tyder dette på, at de fem søskendes fælles fader, Valdemar den Store, konge 1157-82, har ført våben. Kan indiciernes tal øges? Hvordan med den fjerde søster, *Ingeborg*, som i 1193 blev gift med Filip 2. August af Frankrig? De fik ganske vist ingen børn, og hendes skæbne blev som bekendt tragisk, men alligevel er det jo muligt, at hun har efterladt sig heraldiske spor.

Det har hun ikke. På en forespørgsel oplyser baron *Hervé Pinoteau* i Paris, som kender det franske kongehus' genealogi og heraldik bedre end nogen anden: »Der findes ikke i Frankrig nogen form for

heraldiske minder efter denne dronning. På sin grav i *Saint-Jean en l'Isle*, tæt ved Corbeil, er hun afbildet med scepter og krone; hendes kappe er foret med gråværk, men er ikke prydet med liljer, og Danmarks våben optræder ingen steder... Noget sigil for dronning Isambour er ikke kendt. Hvis hun har haft et, har det utvivlsomt, ligesom alle andre dronningesegl fra denne periode, været uden nogen form for heraldiske figurer.... (Den tyske heraldiker Ottfried) Neubecker er helt enig med mig i, at dronninger på denne tid ikke brugte at føre våben; det begyndte de først på senere [dette stemmer med, at ingen af Ingeborgs søstre vides at have ført våben].... I det salme-håndskrift som vistnok har tilhørt dronningen, er der ingen form for heraldiske illustrationer«.

Så ved man det! Og selv om det er negativt, er det værd at vide. Fremtidigt behøver ingen som interesserer sig for det danske våbens oprindelse, spille tid og energi på at gå på løvejagt i Frankrig.

S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Heraldica Varia

Heraldik i Sovjetunionen

Et engelsksproget månedsblad, *Culture and Life*, udsendt af Centralorganisationen af Sovjetrussiske Selskaber for Venskab og Kulturelle Forbindelser med Udlandet, indeholdt nylig – nr. 7, 1966 – en artikel om stednavne, som var illustreret med en række europæiske byvåbener.

Blandt disse var der fem russiske, for Moskva, Sankt Petersborg, Jaroslavl, Poltava og Kursk, og de var vel at mærke ikke udformet på den specielle facon som kendes fra kommunistiske landes statsvåbener, men i gængs heraldisk stil, hverken værre eller bedre end flertallet af vesteuropæiske byvåbener, og principielt ikke til at skelne fra disse. Om våbenerne anvendes under sovjetstyret, eller de blot er historiske minder fra zar-tiden, oplystes ikke. Betegnelsen »Sankt Petersborg« i stedet for *Leningrad* kunne tyde på det sidste. Men når sådanne våbener overhovedet kendes, og gengives, er det slet ikke umuligt at brugen af dem er genoptaget, eller vil blive det.

S.T.A.

Goethe som heraldiker

I sine berømte »Samtaler med Goethe«, *Gespräche mit Goethe*, beretter J. P. Eckermann under datoen mandag 6. april 1829, at talen mellem dem faldt på Goethes nære ven *Karl Friedrich Zelter* (1758–1832), professor i musik ved kunstakademiet i Berlin:

»De ved«, sagde Goethe, »at Zelter har fået den preussiske orden [den Røde Ørns Orden]. Han havde ikke hidtil haft noget våben, men da der er en mængde børn og børnebørn, tør han håbe på en efter-slægt som vil leve længe. Han behøvede derfor et våben som en ærefuld baggrund for familien, og jeg fik lyst til at tegne ham et. Jeg skrev og foreslog ham det, og han var godt tilfreds med tanken, blot det blev noget med en hest. Godt! sagde jeg, du skal få en hest, men det

bliver en hest med vinger. – Prøv lige at se dér, bag ved Dem ligger et stykke papir, hvor jeg har tegnet et udkast.

Jeg tog papiret og så nærmere på tegningen. Våbenet tog sig flot ud, og jeg kunne ikke andet end rose ideen i det. Nederst i skjoldet ses det øverste af en kreneleret bymur, som skal anskuelig-gøre, at Zelter tidligere har været en dygtig murer. Bagved hæver sig en vinget hest; den stræber opad og symboliserer dermed Zelters ånd og hans stigen mod det høje. Oven over skjoldet sidder en

Goethes egenhændige udkast til våben for K. F. Zelter. Lyre plus stjerne havde Ludvig Holberg brugt med en lignende symbolik allerede 1749 (se HT 1960, nr. 1 p. 13). I øvrigt havde Goethe selv, da han i 1782 blev adlet, taget sig en seksoddet stjerne, hvid i blå felt, som sit våben, uanset at både hans sødrene og mødrene familie i forvejen førte våben med andre figurer i.

lyre, og over den igen lyser en stjerne; det symboliserer den kunstart, inden for hvilken den ypperlige ven, under indflydelse og beskyttelse af gunstige stjerner, har skabt sig sit store navn. Nederst, under skjoldet, hænger den orden hans konge havde æret og glædet ham med, som et udtryk for berettiget anerkendelse af store fortjenester.

»Jeg har ladet det stikke i kobber«, sagde Goethe, »og De skal få et aftryk at se. Men er det ikke en fængslende

tanke, at den ene ven tegner et våben for den anden og dermed samtidig forlener ham med adelskab?»

— En fængslende tanke, jo, men ikke rigtig. På dette sidste punkt må man have lov til at sige, at *hier irrt sich Goethe*.
S.T.A.

Grankvistens fremgang

Den vakre *granskure* — eller *kvistkure*, eller *kvistet granskure*, eller måske *grankvistkure*, se diskussionen herom i HT nr. 7-8-9-10, 1963/64 — beviser, at det, også i vor tid, kan lade sig gøre at kreere noget heraldisk, som ikke blot er nyt, men også godt. Siden *Gustaf von Numers* lancerede skuren i 1950, er den taget i anvendelse i en række finske våbener, især kommunevåbener, men også f. eks. i præsident Kekkonens serafimerskjold, og i 1963 vandt den fodfæste uden for sit fædreland, da Traryds köping i Småland tog sit våben.

Det er ekstra tilfredsstillende at se, at *grankvisten* — udgangspunktet for skurens karakteristiske silhuet — ikke blot har succes inden for den egentlige heraldik, men også udenfor. Et *grankvist-kors* (se HT 10/439) har siden 1963 indgået i ordenskæden for Finlands Hvide Roses Orden (kommandør med storkors), hvor den afløste de oprindelige svastika. Og fra slutningen af 1964 har *grankvistene* knejset på Finlands nye 1-marks stykker, her tegnet af *Olof Eriksson* og *Heikki Härvaöja*. Den anden side bærer Finlands løve. Mønten er resultatet af en tævling, til hvilken der indkom 88 forslag.
S.T.A.

Tre kronor på skoskyltar

Den svenska skofabriken *Oscaria* i Örebro har enligt tidskriften *Sko* och *Läder* fått tillstånd att använda de tre kronorna i lilla riksvapnet på sin reklam i Ryssland. Tidningen berättar, att *Oscaria*, som med försäljning av 20,000 par damstövlar kommit in på den ryska marknaden, också vill göra reklam i Sovjetunionen för sina produkter. Man har därför sökt tillstånd att få använda de tre kronorna i lilla riksvapnet på skyltar och skyltställ i förhoppning om att de — väl främst genom ishockeyn — skall vara väl kända i Sovjetunionen. Framställningen har beviljats av regeringen, sedan statsheraldikern gett sin tillstyrkan. Nu gäller det att få texten översatt till ryska. Den är: Svensk kvalitet i modern formgivning.
T. Wn.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Norske Serafimerridderes våpenskjold

Av Hans A. K. T. Cappelen

SERAFIMERORDENEN, som ble «gjenopprettet» i 1748, er Sveriges fornemste orden. Den gis sjelden til andre utlendinger enn statsoverhoder og medlemmer av regjerende fyrstehus.

I den norsk-svenske unionstid, fra 1814, var Serafimerordenen begge lands suverene orden til 1904, da ordenen Den Norske Løve ble opprettet. I løpet av unionstiden ble 19 nordmenn serafimeriddere. Ordensskjoldene deres henger i dag i Riddarholmskyrkan i Stockholm, der slike skjold henges opp etter ordensridderes død.

Den første nordmann som ble utnevnt til ridder av Serafimerordenen, var statsminister i Stockholm *Peder Anker* (navnene gjengis slik de står på skjoldene) i 1815.

Våpnet på ordensskjoldet (figur 1) er ikke helt likt det våpen Peder Anker og flere andre av slekten ble naturalisert med i den danske adelsstand. I patentet angis våpnet med gullrand – uten kuler – og i rødt felt svart anker med gull ankerstokk og svarte piler.

På våpenplaten i Frederiksborgs slottskirke i Danmark har Peder Anker, som innehaver av Dannebrogordenen, fått malt sitt fullt utstyrte våpen overensstemmende med naturaliseringspatentet.

Medlemmer av den norske slekten Anker fikk naturaliseringspatent i 1778, fordi de hevdet å tilhøre den svenske slekt *Anckar*, adlet i 1625. Det har imidlertid vist seg at de ikke var av samme familie. Våpnene til de to slekter ble dog svært like, etter den norske slekts «naturalisering».

Familien Anckar, svensk adelig ætt nr. 108, har i blått skjold et svart anker med tre gullpiler gjennom ringen.

Statsminister Peder Anker har tydeligvis villet markere fellesskapet med den svenske slekt, i sitt våpenskjold. Blått skjold med svart anker og gullpiler sees i hans ex libris, gjengitt i «Norske ex libris» av Hugo Høgdahl, Oslo 1946.

I Ankers segl i det norske riksarkivs seglsamling (heretter: RA) brukes også borden med de 12 «kulene», som angivelig betyr hoder til nagler (svensk: spikar) gjennom skjoldet. Svært mange segl og våpentegninger på denne tiden, viser en slik kulebord.

Hans Arne Kristian Torolf Cappelen er født i 1945 og studerer jura i Oslo. Artiklen i dette nummer af *Heraldisk Tidsskrift* er resultatet af studier i Stockholm 1965 og 1966, foretaget med støtte af fon-

den for svensk-norsk samarbejde. Også fra den tilsvarende dansk-norske fond har han modtaget et stipendium, for at studere heraldik i Danmark. Hans Cappelen har optrådt i norsk television med udsendelser om heraldik, bl. a. om den norske løve, og har holdt foredrag om norsk heraldik i Norsk Slektshistorisk Forening og i Heraldisk Selskabs afdeling i København, samt skrevet artikler om heraldik i dagspressen.

Se f. eks. de senere nevnte Krog og Due.

I 1815 ble også general *Georg Fredric von Krogh* serafimerridder (fig. 2).

Slektens våpen brukes fra 1600-tallet normalt med en gullfane fra hvert av borgens to tårn, og mellom tårnene fire opprette morgenstjerner (svensk: stridsklubbar) av gull. Slik gjengis våpnet i Danmarks Adels Aarvog 1898, og på general von Kroghs våpenplate som innehaver av Dannebrogordenen.

Generalens rikholdige segl avbildes i Personalthistorisk Tidsskrift, 10. rekke 1. bind, 1934, til artikkel av Grandjean «Lidt heraldisk kritik».

Statsråd *Marcus Giøe Rosencrantz* ble ridder 1818 (se figur 3).

Familien Rosenkrantz's gamle våpen, den sjakkrutete skråbjelken, står vanligvis i to av feltene i de kombinerte våpen. I serafimervåpnet går bjelken over hele skjoldet.

Også i statsråd *Rosenkrantz's* segl i RA står den kronete løve i 1° og 4°. Denne figurfordeling bruktes av slektens norske gren, baronene av Rosendal.

Mest korrekt er det imidlertid med slektens opprinnelige våpen, skråbjelken, i de fornemste felter, og løven som muligens er fra slekten Eberstein, i 2° og 3°. Slik fører *Marcus Giøe Rosencrantz* våpnet som storkorsridder av Dannebrogordenen. Der er løvene av sølv med gull krone og bevæpning.

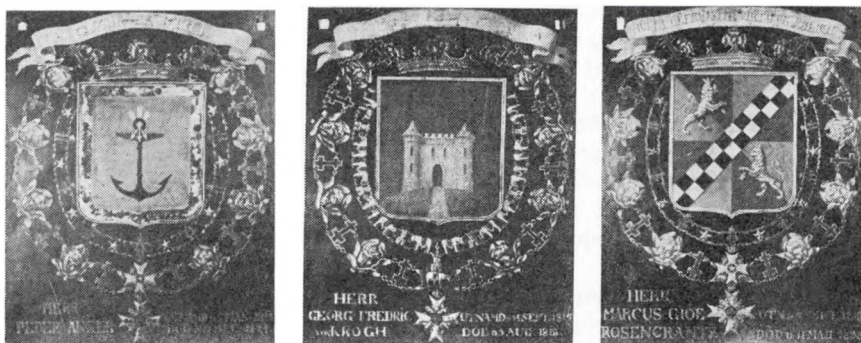
Mathias Leth Sommerhielm fikk Serafimerordenen i 1823, året etter han var blitt norsk statsminister i Stockholm (se figur 4).

Våpnet var faren, major *Otto M. von Sommer*, blitt adlet med i 1764.

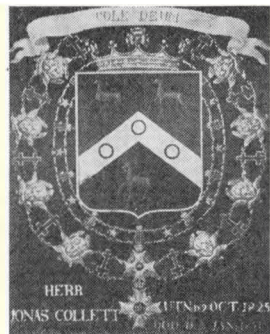
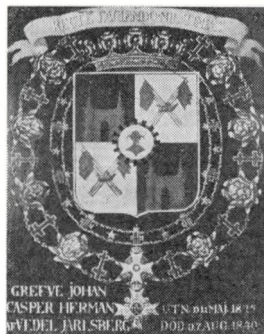
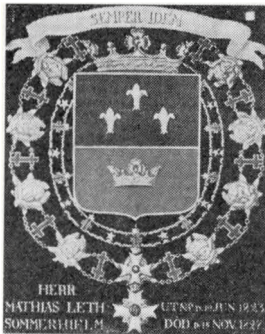
Greve *Johan Casper Herman af Vedel Jarlsberg* ble ridder i 1825, som forhenværende statsråd (figur 5). Senere ble greve *Wedel Jarlsberg* statholder i Norge.

I slektens grevepatent av 1684 gis 7 Dannebrogfaner gjennom kronen i 2° og 3°, og ikke som på serafimer-skjoldet 6 røde flagg, hvorav de 3 til venstre er med splitt og de 3 til høyre uten.

Statsråd *Jonas Collett* ble ridder 1825, fire år før han ble statsminister (figur 6). Når unntas den svenske erke-

1. Ankers våpen har sølvbord med 12 svarte kuler, og i rødt felt svart anker med gullpiler. Valgspråk: *Gloria ex utili, Ære av det nyttige*. — 2. von Kroghs skjold har i blått sølvborg med røde tak på grønt berg. Båndet til valgspråk er tomt. — 3. Rosenkrantz's våpen har 1° og 4° skrådelt av henholdsvis blått og rødt, og rødt og blått, med gull løve, skråbjelken er av svart og sølv, 2° og 3° skrådelt av rødt og blått og blått og rødt. Valgspråk: *Nulla deficiente virtute felicitas, Ingen lykke uten dyd*.

4. Sommerhielms skjold har 1° blått med søvliljer og 2° rødt med gullkronc. Valgspråk: *Semper idem*, Alltid den samme. — 5. Grev Wedel Jarlsbergs våpen har 1° og 4° blått med sølvmur og sølv tårn, røde flagg, 2° og 3° sølv med røde flagg gjennom gullkronc. Hjulet har røde og svarte tenner, feltet kløvd av gull og sølv, mannens klær og hatt av svart og rødt. Valgspråk: *Recte faciendo nil timeas*, Gjør du det rette, har du intet å frykte (på platen er navnet og dødsdatoen, 27/8, galt angitt). — 6. Colletts skjold har i blått hvit sparre med svarte ringer og ledsaget av sølv hinder. Valgspråk: *Cole Deum*, Dyrk Gud.

biskop Lindblom, som etter sin rang ble regnet like med adel, er statsråd Collett den første blant Serafimerordenens riddere, som ikke er av adel.

Den adelige krone på skjoldet skyldes at medlemmer av slekten Collett — og den senere nevnte Sibbern — anså seg for å ha erhvervet arvelig dansk adelskap, ved at forfedre hadde oppnådd tilstrekkelig høy rang. Med samme begrunnelse bruktes rangkroner ofte i Norge på 1700-tallet (jfr. H. F. Bilsted: *Officers-Adel og «von»*, i (dansk) *Militært Tidsskrift*, 33. årgang, 1904, sp. 354–56).

Statsråd Colletts segl i RA fra 1818 viser ikke et blått, men et svartskravert skjold. Slik brukes det også innen slekten i seglene, unntatt i de eldste — fra begynnelsen av 1700-tallet — som er uskraverte.

Ofte beskrives slekten Colletts sølvhinder som «trippende». Uttrykket er ment å tilsvare det engelske *tripping*, men virker affektert. Det ellers brukte «gående», bør også brukes her.

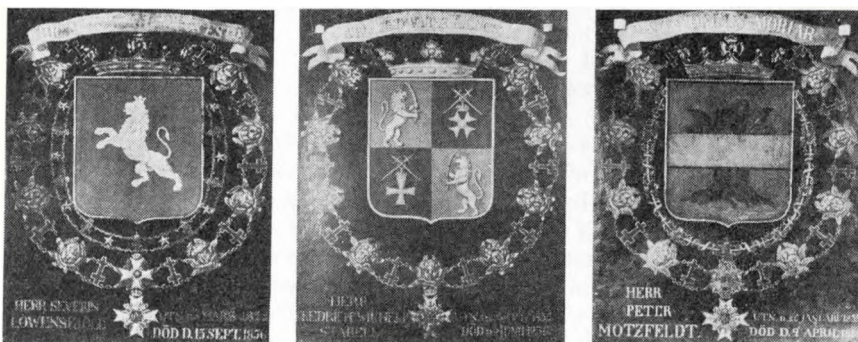
Serafimervalgspråket regnes som slektens valgspråk og antyder også slektsnavnet.

Kammerherre *Severin Lövenskiöld* (i. e. *Løvenskiöld*) ble ridder 1829, året etter han var blitt norsk statsminister i Stockholm (figur 7).

Både i statsminister, senere statholder, *Løvenskiölds* våpensogl, og i enkelte senere segl fra slekten, bærer løven en krone som ikke tildeles i slektens adelspatent av 1739. Der nevnes imidlertid at løven har rød tunge og gullbevæpning, mens alt dette er av sølv i serafimerskjoldet.

I Riddarholmskyrkan henger også et annet serafimerskjold for *Løvenskiöld*-slektens norske, adelige linje. Genealogen, den danske overhoffmarskalk Carl L. *Løvenskiöld*, hvis far var født i Norge, fikk Serafimerordenen i 1897. Hans riddervåpen har løve uten krone og med rød tunge, men uten gullbevæpning.

Øverstbefalende general over arméen ved Kongens fravær fra Norge *Fred-*

7. Løvenskiolds skjold har i blått sølvkronet søvløve. Valgspråk: *Hic murus ahæneus esto*, Denne mur skal være kobberfast. — 8. Stabells våpen har 1° og 4° rødt med gullkronet gullløve med gullskjeftet sølvsverd, 2° blått med Sverdordenens sølvkors med gullskjeftede sølvsverd i ringen, 3° blått med sølv Dannebrogkors med sverd som i 2°. Valgspråk: *Ærlighed varer længst*. — 9. Motzfeldts skjold har i blått rød bjelke over brun stubbe med grønne blad. Valgspråk: *Non omnis moriar*, Jeg skal ikke dø helt og holdent.

rich Wilhelm Stabell ble ridder 1825 (figur 8).

General Stabells segl i RA har våpen med en S i hjerteskjoldet og i hovedskjoldet serafimervåpnet, på kronet hjelm to vesselhorn, og som skjoldholdere to hester.

Seglet til generalens bror, sorenskriver Mathias H. Stabell, har i 1° og 4° løven, men her med øks i framlabbene. I 2° og 3° har dette segl to nedvendte krysslagte sverd, og på skjoldet en adelig krone. I Raschs samlinger i RA har general Stabell et likt segl til dette, forskjellen er bare at løven ikke har noe i labbene. Siden brorens løve bærer øks, er antakelig også løven i generalens segl inspirert av løven i Norges riksvåpen.

Den adelige krone i seglene og på serafimervåpnet, skyldes trolig også en rangbetraktning som nevnt under Collett.

Seglmerkene til brødrene Stabells forfedre er helt ulike disse våpnene, men en tremenning til deres far førte våpen med løve og krysslagte sabler i

henholdsvis 2° og 3° av sitt firdelte skjold.

Eidsvollsmannen, kaptein Peter Motzfeldt ble ridder 1839, to år etter han var gått av som statsråd (figur 9).

Både hans eget, og de fleste av slektens andre segl i RA, viser stubben i skjoldet, enda våpnet ifølge f. eks. «Norske Slægter 1912» av H. K. Steffens, har «et grønt Træ».

Når det står adelig krone på våpnet til slekten Motzfeldt, er det nok fordi familietradisjonen hevder at stamfaren tilhørte en adelig tysk slekt. Som i de andre ordensskjoldene i Ridderholmsskyrkan, bærer den adelige kronen en viss påvirkning av den svenske kronetypen.

Oberstløytnant og statsråd for armédepartementet Nicolai Johan Lohmann Krog ble ridder 1843 (figur 10).

I hans segl i RA har våpnet en hjelm med hjelmtegn: en harniskkledd arm med en armbrøst. Da det siste ikke opptreer tidligere i slekten — såvidt sees — ledes tanken hen til hans annen hustru, Elisabeth Schiøtt, født

Arbin, enke etter oberst Nils Schjøtt, hvis våpen nettopp har et hjelmtegn med en slik arm holdende en armbrøst.

Slekten Krog har hatt vekslende våpenføring, men har ikke ført krone og har hverken før eller senere preterentert noe adelskap.

Første hoffmarskalk, *Friherre Ferdinand Carl af Wedel Jarlsberg* ble ridder 1843 – samme år som han ble øverstbefalende general over den norske armé (figur 11).

I hans serafimervåpen sees – akkurat som hos broren, den tidligere nevnte greve Wedel Jarlsberg – at i 2° og 3° er det 6 røde flagg, hvorav 3 har splitt.

Brødrene Wedel Jarlsberg fører begge grevekroner på serafimervåpnene – greven svensk krone og baronen tysk. Etter grevepatent av 1684 er slekten hjemlet en grevekrone på skjoldet. Når en baron av slekten fører grevekrone, er det nok likevel ukorrekt. Muligens er dog her generals rang

ment tilsvarende en greves «plass i rangen».

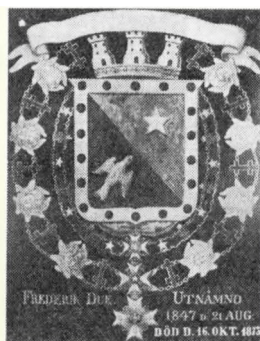
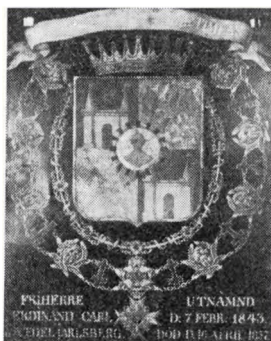
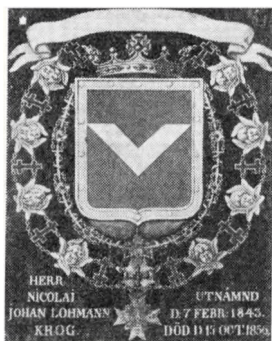
I slekten brukes valgspråket i litt avvikende former. Brødrenes farfar, Fredrik Chr. greve Wedel Jarlsberg, brukte, da han 1759 fikk Dannebrogordenen, formen: «Recte faciendo *neminem timeas*».

Generalløytnant *Fredrik Due* blev ridder 1847, mens han var norsk statsminister i Stockholm (figur 12).

Samme våpen, men lagt på en due med utslåtte vinger, avbildes i statsminister Dues *ex libris* i H. Høgdahls «Norske *ex libris*». Slik er også våpnet gjengitt i Dues segl i RA, når unntas at borden har 16 kuler.

I RA har statsministerens slekt ellers et helt annet våpen i seglene fra 1780-årene til idag. Dette våpnet har i skjoldet en båt i en strøm foran en kirke, og på hjelmen en due.

Fredrik Due var den første norske statsminister som ikke mente seg adeelig. Trolig ønsket han å markere det ved å plasere murkronen på skjoldet,

10. Krogs våpen har sølvbord med 14 gullkuler og blått felt med gullsparre. Båndet til valgspråk er tomt. (Utnevnelsesdatoen skal være den 6/2). – 11. Baron Wedel Jarlsbergs våpen har 1° og 4° blått med mur og tårn sølvbrune og flaggene røde, 2° og 3° sølv med røde flagg gjennom gullkrone, hjulet har røde og svarte tenner og feltet kløvd av gull og sølv med mannen i klær og hatt av rødt. Valgspråk: *Recte faciendo nihil timeas*, Gjør du det rette, har du intet å frykte. (Utnevnelsesdatoen skal være 6/2). – 12. Dues våpen har sølvbord med 18 blå kuler, 1° rødt med sølvstjerne, 2° blått med sølvdue. Båndet til valgspråk er tomt.

som en «borgerlig krone». Idag brukes murkronen bare på byvåpen.

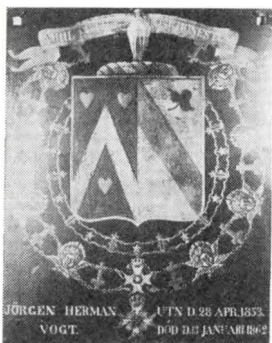
Eidsvollsmannen, statsråd *Johan Herman Vogt* ble ridder 1853 (figur 13).

Statsråd Vogts serafimervåpen avviker fra Vogtvåpnet slik det føres fra første halvdel av 1700-tallet og også i vår tid (se figur 14).

Etter sin farmor opptok statsråd Vogts far, sorenskriver Nils Nilsen Vogt, slektsnavnet i 1779 fordi den eldre slekt Vogt da var død ut.

Nils Nilsen Vogts farmors mor var Catharina Braunmann (død 1742), gift ined kommerseråd Paul Vogt. Slekten *Braunmann* førte våpen med i skjoldet en skråbjelke ledsaget over av et trekløver, og på hjelmen en oppstigende kvinne (?) med avkuttete armer. Dette er antakelig statsråd Vogts 2° i serafimervåpnet. 1° svarer til slekten *Heltzens* skjold unntatt fargene, som dér er gullskjold, svart sparre og røde hjerter. Det er grunn til å tro at fargene ikke betyr så meget.

Nils Nilsen Vogts farfars far, bor-

13. Vogts våpen har 1° blått med gullsparre og røde hjerter, 2° sølv med rødt skråbjelke og grønt trekløver. Vulsten er av to ganger blått, rødt og sølv med den armeløse mann i sølv og grå kjortel med rødt kors og hvit hatt med rød strutsefjær. Valgspråk: *Nihil utile nisi honestum*, Intet er nyttig uten det hederlige.

14. Det gamle Vogt-våpen har i blått gull skråbjelke ledsaget av sølv blader og sølv havhest. På hjelmen en oppstigende mann som er kledd i frakk og parykk med flagrende bånd, og har venstre hånd utstrakt. Relieff på «Treschow-gården» i Oslo. Fotografiet er forært av gårdens eier, Fred. Olsen A/S, som takkes hjerteligst.

ger i Christiania, Michel Søfrensen, med i våpensegl et hjerte gjennomstukket av to piler, hadde også sønnen Helle Michelsen, hvis sønner igjen var konferensråd Paul Hellesen og oberberghauptmann Michael Hellesen, som fortystket sitt patronymikon til slektsnavnet Heltzen, som også brukes idag.

En annen sønnesønn av Michel Søfrensen, justitsråd Paul Nilson (død 1761), har etterkommere som fører samme våpen som statsråd Vogt, bare med hans 1° og 2° byttet om, og mannsfiguren satt mellom to ørnevinger som hjelmtegn.

Den engelske tegnemåte, som utelater hjelm og hjelmklede, med vulst og hjelmtegn direkte på skjoldkanten, var meget brukt i Norge ved midten av forrige århundre.

Generalløytnant, friherre *Carl von und zu Mansbach* ble ridder 1858 (figur 15). Fra samme år var han bosatt på sitt familiegods Mansbach i Hessen, som han var nært knyttet til. I 1814 var han trådt i norsk krigstjeneste og han hadde en strålende karriere: general, kabinettskammerherre, diplomat og i 1857 medlem av interimsregjeringen. Han er ikke regnet med blant de 19 norske riddere, i denne artikkel.

I RA finnes segl med Mansbachs slektsvåpen omgitt av en kulebord og kronet med en syttakket krone.

Høyesterettsadvokat *Hans Christian Petersen* ble ridder 1860, mens han var statsråd (figur 16).

Seglet hans i RA har hjelm med hjelmtegn: en liggende halvmåne. Dette våpen brukes samtidig og senere av slekten Petersen. Statsrådets danskfødte far var stadsfysikus, så Æskulapstaven i 2° peker nok på faren.

Som statsråd Krogs slekt regner — eller regnet — heller ikke slekten Petersen seg for adelig.

Senere statsminister, høyesterettsadvokat *Fredrik Stang* ble ridder 1863.

Stangs serafimerskjold (figur 17) er tomt, og i segl i Printzts samlinger i

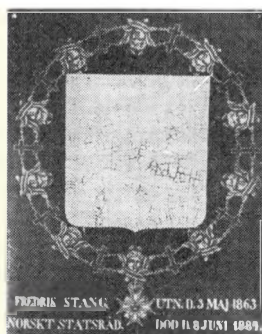
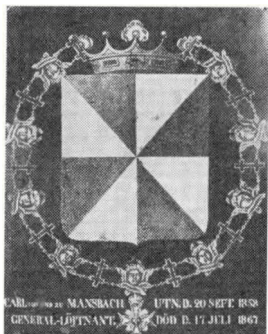
RA har han sine initialer vakkert sammenslynget, uten noe skjold eller våpen. Som storkorsridder av Dannebrog har Stang ikke noen våpenplate. Det har heller ikke hans slektninger, statsminister H. G. J. Stang og professor Fredrik Stang, da de senere fikk samme orden.

Enkelte av slekten Stang har brukt som stamfaren, Fabian Stang (død ca. 1700), et våpen med murersymbolene: passer over vinkelhake, i skjoldet, og initialer på hjelmen.

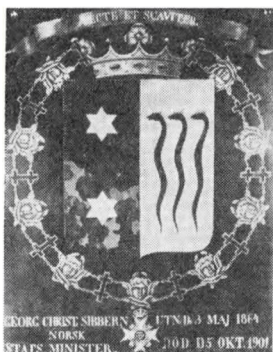
Juristen og diplomaten *Georg Christian Sibbern* ble ridder 1864, da han for annen gang var statsminister i Stockholm (figur 18).

Slekten regner sitt våpen å være korrekt med gullstjerner og blå slanger (Skandinavisk Vapenrulla, hefte 1, Malmø 1963, våpen nr. 7–63).

Familien Sibberns stamfar i Norge hevdes å ha oppnådd adelskap ved sin rang som brigadier. Han antok dette våpen 1679 — med hjelmtegn: en stjerne mellom to opprettstående ormer — til tross for at slekten i Tyskland førte et annet våpen. Først senere utelates hjelmtegnet til fordel for en adelig krone.

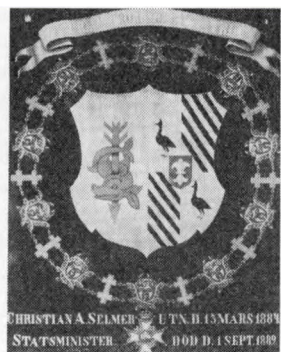
15. Mansbachs skjold er gironnert av rødt og sølv. — 16. Petersens våpen har 1° blått med halvmåne av sølv, 2° gull med klubbe og gullkronet orm av svart. — 17. Stangs skjold er det eneste i Riddarholmskyrkan som er malt helt hvitt uten annen dekorasjon.

GEORG CHRIST SIBBERN — F. T. N. 6.3 MAJ 1804
NORSK
STATS MINISTER — D. D. 05 OKT. 1901

OTTO RICHARD
KIERULF NORSK
STATS MINISTER — F. T. N. D. 21 JAN. 1822
D. D. D. 7 JAN. 1872

CHRISTIAN A. SELMER — F. T. N. 13 MARS 1834
STATS MINISTER — D. D. D. 1 SEPT. 1894

18. Sibberns våpen har 1° blått med sølvstjerner, 2° gull med gullkronte svarte ormer. Valgspråk: *Recte et suaviter*, Både rettvist og mildt. — 19. Kierulfs våpen har gullrand og rødt felt med muslingskall av sølv. Hjelmen grå med halsklenod av gull. Valgspråk: *Constanter et iuste*, Fast og rettvist. — 20. Selmers våpen har 1° sølv med pil og delfin i rødt, 2° firdelt med 1° og 4° sølv med svart vibe, 2° og 3° sølv med svarte skrårstrenger, hjerteskjoldet blått med gull-lilje. Valgspråk: *Cum rege pro lege et patria*, Med kongen for lov og fedreland.

Generalløytnant *Otto Richard Kierulf* ble ridder 1879, mens han var statsminister i Stockholm (figur 19).

I seglene i RA vises en vekslende våpenføring for slekten, men fra siste del av 1800-tallet brukes vanligvis samme våpen som statsminister Kierulf.

Som hjelmtegn førte Kierulf en oppstigende ulv (det sees bl. a. på livréknapper). Bortsett fra skjoldkanten er våpnet da det samme som ble ført av den utdødde danske slekt Kiærulf, adlet 1724. Liknende hjelmtegn førtes også av den svenske adelige ætt nr. 2074, Kjerrulf von Wolffens. Gehejmkonferensråd, overpresident i København Andreas Chr. Kierulff fører i skjoldet en opprett ulv og på hjelmen en oppstigende ulv, på våpenplaten som storkorsridder av Dannebrog. Angivelig er alle disse slektene opprinnelig fra Jylland, og de kan være beslektede.

Noe malplasert virker hjelmen på skjoldet, når den er uten ytterligere utstyr. Muligens er den tenkt som et

«riddertegn», på linje med kroner over andre skjold.

Hjelmen er en «åpen» bøylehjelm, som i Sverige bare får føres av adel. I Norge gjelder ikke dette, og «kgl. betjenter» har fått privilegium av Kongen, 11/2-1679, på bruk av hjelm med fire bøyler.

Kst. generalauditør *Christian A. Selmer* fikk Serafimerordenen i 1884, ikke fullt en måned etter dommen i riksretten om at han hadde «sit Embede forbrudt» som statsminister i Christiania.

Statsminister Selmers serafimervåpen (figur 20) er en kombinasjon av et differensiert Selmer-våpen og den dansk-fransk adelige slekt Vibes våpen.

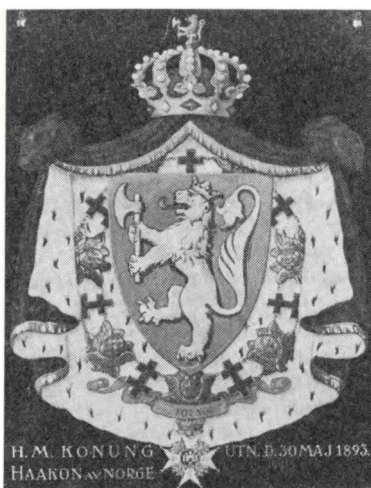
I «Stamtavle over de norske forgreninger av Selmer-slekten», Oslo 1943, opplyses det at våpnet ble dannet da stamfaren, Johan Henrik Selmer (død 1721), ble innmeldt blant de 59 første på det Kgl. Akademi 1693. Våpnet hadde i gullskjold et rødt anker omslynget av en blå slange. Figurene

danner initialer, for om ankeret spaltes, danner det en vanlig og en speilvendt J; settes de ved siden av hverandre fremkommer en H, og sees slangen i et speil, danner den en S.

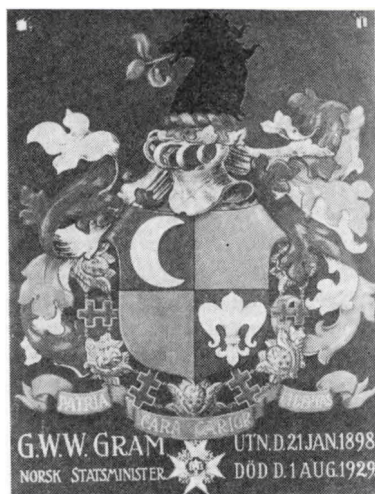
I begynnelsen av forrige århundre viser seglene i RA at våpnet veksler mellom anker-og-slange, pil-og-delfin, anker-og-delfin, samt pil-og-slange.

Statsminister Selmers segl i RA har to hjelmer, til høyre slekten Selmers vesselhorn delte av rødt/sølv og sølv/rødt, til venstre slekten Vibes to sva-nehalser med en gull-lilje. Dette våpen er en kombinasjon av foreldrenes, og brukes ikke i slekten Selmer idag. I stamtavlen oppgis våpnet fra 1693 som det korrekte slektsvåpen.

H. M. Kong *Haakon* ble ridder allerede i 1893, mens han var dansk prins Carl. Ordensskjoldet (figur 21) viser det norske kongevåpen, fordi det var

21. Kong Haakons våpen har rødt skjold med gullkronet gullløve med gullskjeftet sølvøks, hermelinsføret rød våpenkappe og purpurføret kongekrone. Valgspråk: Alt for Norge. Dødsdatoen er 21. september 1957.

22. Grams våpen har 1° blått med halvmånen av gull, 2° og 3° rødt, 4° blått med liljen av gull. Hjelmen sølv med vulst av rødt og blått, hjelmkledet av blått og rødt føret med gull. Hestehodet svart med grønn kvist. Valgspråk: *Patria cara carior libertas, Fedrelandet er kjær, men friheten kjærere.*

Kong Haakon VII.s våpen på dødsdagen (som ikke angis på platen da fotografiet er tatt tidligere).

Tegningen er overensstemmende med normaltegningen for riksvåpenet 1905–1937. Den lille oppstigende løve bak globen og korset på kongekronen, er i profil og ble utelatt i 1937.

I Norge føres kongevåpnet med alene St. Olavsordenens kjede rundt skjoldet, og uten noe bånd med valgspråk inne i våpenkappen, i henhold til kgl. res. 30.12.1905.

Høyesterettsassessor G. W. W. Gram ble ridder 1898, mens han for annen gang var norsk statsminister i Stockholm (figur 22).

Slekten har visstnok ikke tilknytning til den adelige slekt Gram med stjerner og halvmåne i kløvd skjold.

Statsminister Grams våpen bruktes slekten siden siste del av 1700-tallet. Hjelmtegnet var da en usedvanlig figur satt sammen av to haneben under et hode med to ansikter — til høyre en bukk og til venstre en skjegget mann — og disse ender øverst i et hestehode med en syvbladet gren i mulen. Senere endres hjelmtegnet til en oppstigende sølvhest med en bladet kvist i mulen (vedrørende den åpne hjelmen, se bemerkningene til Kierulfs våpen).

Sammen med våpnet brukes valg-språket som statsminister Gregers W. W. Gram valgte til serafimervalgspråk.

Våpenskjoldet til Gram — som er den siste norske serafimerridder utenom kongehuset — viser at vi er inne i en ny tid for heraldikken. Det er

tegnet av David Friefeldt (SHS-medlem) i en riktig stil, som utmerker seg i kvalitet fremfor mange av de andre ordensskjoldene i Riddarholmskyrkan.

Av de 19 norske serafimerriddere var 12 av ikke-adelige slekter. Til sammenlikning kan nevnes at gjennom hele 1800-tallet ble det også i Sverige ialt utnevnt 12 ikke-adelige riddere, men hele 123 adelige (dessuten 8 «ledamöter» i andliga standet, 2 adelige og 6 «ofrälse»).

Alle fotografiene, unntatt figur 14, er tatt av Arvid Berghman og er utlånt av Sekreteraren vid Kungl. Maj:ts Orden og av Adam Heymowski, som bestyrer av Berghmans boksamling på Kungliga Biblioteket, Stockholm. Begge utlånere takkes hjerteligst for deres elskverdighet.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Kongres for faner og flag

I 1965 afholdt en kreds af vexillologer (som de kalder sig), dvs. fane- og flagforskere, fra Europa og Amerika en kongres i Holland — se HT 1965, nr. 12 p. 64 — og det blev en sådan succes, at man nu lægger ud med den *Anden Internationale Kongres for Vexillologi* den 1.—3. september i Zürich. Kongressen vil byde på foredrag og diskussioner om forskellige sider af fane- og flaghistorie, udstillinger, museumsbesøg m. m., og man vil tillige søge at danne en international vexillologisk organisation. Nærmere oplysning fås hos kongressens sekretær, *Louis Mühlemann* — i øvrigt medlem af SHS — *Bahnhofstrasse 22, CH-5200, Brugg, Schweiz*. Sidste frist for tilmeldelse er 31. maj. Også personer som ikke ønsker at deltage i kongressen, men gerne vil i

kontakt med andre flaginteresserede, opfordres til at henvende sig.

De vexillologiske sammenkomster tyn- ges ikke af den overbygning af komiteer, ærespræsidenter, resolutioner etc., som de genealogisk-heraldiske kongresser efter- hånden har udviklet. Flagfolkene er blot en kreds af interesserede, som kommer sammen for at udveksle tanker om deres fælles studium; de er (endnu) næppe flere, end at alle kan lære alle andre at kende og høre alle foredrag. Blandt heraldikere er vexillologerne nogle af de ivrigste og mest energiske — hvad deres initiativ jo også vidner om — og personer hvis interesse omfatter faner og flag, vil sikkert have udbytte af at tage til Zürich i sep- tember.

S.T.A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Ny heraldisk litteratur

Verdens ældste flagbog

Flags of the World 1669–1670, med tekst af Kl. Sierksma, 19 × 27 cm, 306 sider i farver; udg. af S. Emmering, N. Z. Voorburgwal 304, Amsterdam C; pris 250 fl.

Omfangsrige håndskrifter med gengivelser af *våbener* findes bevaret i ret stort antal, men for rigtigt at gøre sig bemærket må de være fra middelalderen. Fra 1500-tallet og senere er de i reglen uden større interesse. Med *flag* forholder det sig anderledes. Det ældste flaghåndskrift man kender til, er en skitsebog fra 1667, og den er oven i købet i en så miserabel tilstand, at dens billeder ikke kan reproducere.

Det vakte derfor opsigt – blandt dem der overhovedet bryder sig om den slags – da den nederlandske flaghistoriker Kl. Sierksma i 1964, i en gammel bogsamling, fandt et manuskript med et stort antal nydelige akvareller af flag, og kunne datere det til o. 1669–70. Tilmed mener han at have bevist, at skitsebogen fra 1667 er et forarbejde til hans fund, således at det i virkeligheden er verdens ældste flagmanuskript, som nu foreligger i en ypperligt reproduceret og trykt facsimile-udgave.

Værket omfatter 108 flag (samt 18 der ikke er gjort færdige), hvoraf et stort antal ikke kendes andre steder fra. Tegningerne er omhyggeligt udført, i et format som tillader at se alle detaljer i selv de allermest komplicerede våbenflag. Af svenske, norske og danske flag er der 10, hvortil kommer et polsk kongeflag med Vasa-hjerteskjold og et Rostock-flag med svensk kanton. Storbritannien er repræsenteret med 12 flag, Frankrig med 10, Polen med 2, Rusland med 6, og det Tyske Rige med 5. Blandt disse sidste findes et, firdelt af rødt og hvidt, som Sierksma mener, er en variation af det gamle tyske rigsbanner: en rød dug med et hvidt kors i. Dette flag igen er måske grundlaget for en række flag og våbener ved det Tyske Riges grænser: Dannebrog, Wiens våben, Savoyens våben, Schweiz'

flag og våben m. m. Her er noget at tænke over.

Ca. en fjerdedel af bogens flag tilhører nederlandske provinser og handelsstæder. Og yderligere godt en fjerdedel stater og stæder i og omkring Middelhavet: i Spanien, Italien og Dalmatien; Pavestolen, Malta; i Levanten, Nordafrika m. m. Sidstnævnte områder viser noget, som måske vil overraske mange, nemlig at vor tids muhamedanske stater i flere tilfælde har flag, hvis farvekombination eller billede går i hvert fald 300 år tilbage. Det gælder ikke blot en figur som halvmånen, men også Irans løve-og-sol og Tunesiens tveklagede sværd.

Sierksmas tekst er kort, men han ved, hvad han skriver om (han indleder med en bibliografi over europæisk flaglitteratur fra 1370 til 1704, hvis enkelte poster han tydeligvis alle kender). I de fleste tilfælde er det lykkedes ham at identificere de illustrerede flag. Det har den tegnende entusiast, som for 300 år siden færdedes i havnene med sin skitseblok, nemlig ikke gjort. Han vidste jo hvor skibene kom fra, hvorfor så skrive det ned? Af bogens flag er imidlertid kun 10–15 stadig i brug, og en stor del – stadsflag, kompagniflag, embedsflag – er totalt glemt og har ikke været ganske lette at opklare. Men de har alle interesse, almenhistorisk og heraldisk.

Jeg skylder at understrege, at angivelser af værkets pris, forrest, ikke er en trykfejl. Det koster to hundrede og femti gylden. S.T.A.

Kosmopolit

C. A. von Volborth: *Little Manual of Heraldry*, 22 × 28 cm, 88 sider; The Augustan Society, 18002 Faysmith Avenue, Torrance, California 90504, U.S.A.; 5 dollars portofrit.

Bogen er tegnet og skrevet af en tyskfødt amerikaner for at oplyse hans nye landsmænd om, at der findes anden euro-

pæisk heraldik end den britiske (som bl. a. sproget jo gør det naturligt for dem at begynde med), og forklare på hvilke måder de andre heraldiske systemer — i Tyskland, Frankrig, Skandinavien, Øst-europa osv. — adskiller sig fra det britiske, og fra hverandre.

Volborth, som er medlem af SHS, har, særdeles fornuftigt, allieret sig med lokalkendte folk (for Nordens vedkommende således med *Leif Pålsson* i Göteborg), og resultatet er blevet en af de mest kosmopolitiske introduktioner til heraldikken, som findes. Hovedvægten ligger på tegningerne, ca. 650, næsten alle både kønne og korrekte. Også teksten giver megen god besked. Volborth har sine meninger; han kan være kritisk over for regler, hvis han synes de strider imod fornuft, god smag, eller heraldikkens realiteter, dvs. skik og brug.

I sine oplysninger indeholder bogen, så vidt jeg kan skønne, kun få og små fejl (og dét kan ingen undgå). *Udvalget* af oplysninger er en anden sag. Almindelige og yderst ualmindelige foreteelser afbildes og omtales på lige fod, uden at forfatteren antyder, hvad der er vigtigt, og hvad man trygt kan glemme. Væsentlig og relevant information er blandet med uvæsentlig og irrelevant. En masse er udeladt, der kunne være lige så vigtigt som det der er med, eller vigtigere.

Også selve bogens disposition er forvirrende. Den allerførste side illustrerer dårlig heraldik og fejl »som den heraldiske kunstner bør undgå«. Men denne væsentlige oplysning bringes først nederst på siden, efter at man med stigende undren har studeret de mange veludførte, men skrupforkerte eksempler. Bogens programartikel og måske bedste afsnit, en klar og brugbar oversigt over uligheder mellem britisk og tysk heraldik, er anbragt allersidst.

Disse indvendinger bør man dog ikke lade veje for tungt. Trods ulemper kan Volborths bog bestemt anbefales. Tegningerne er gode, synspunkterne og tendensen ligeså. I øvrigt er bogen sikkert den eneste alment europæiske bgynder-

bog i emnet, som er til købs på markedet i dag. Der er ikke så meget at vælge imellem, og Volborths bog er sin pris værd. S.T.A.

Kort og billig

Charles MacKinnon of Dunakin: *The Observer's Book of Heraldry*; 160 sider, 118 illustrationer + 12 farvesider; Frederick Warne & Co., London; pris sh 6/-.

Forfatteren har tidligere skrevet om Skotlands heraldik (se HT 1963, nr. 7 p. 325); hans nye bog behandler især engelske forhold. Det er dog ikke alverden man får at vide, 160 sider lyder ganske vist af en del, men bogen er i meget lille format, og den er snart læst. Teksten er flere steder sjusket udarbejdet, og alle billederne er lånt fra andre publikationer. Men prisen er jo lav, og de 6-8 kr. bogen koster vil næppe nogen angre at have spenderet på den.

I sin summariske fremstilling beskæftiger forfatteren sig mere med regler end med realiteter. Han er tilhænger af synspunktet, at i Storbritannien ingen kan føre våben uden tilladelse fra de heraldiske myndigheder, og at våbenføring er et udtryk for adelskab. Det vil sige: han er samtidig så ræsonnabel at medgive, at dette er en teori, og at praksis viser noget helt andet. S. T. A.

Gnidebilleder

Malcolm Norris: *Brass Rubbing*, 112 sider, ca. 125 ill.; Studio Vista, London, 1965; 32 sh indb.

Vi har alle prøvet at kalkere præget af en mønt over på et stykke tyndt papir ved hjælp af en blød blyant. Stort set samme teknik kan anvendes ved overførsel af lignende, ganske flade billeder eller indskrifter, f. eks. på middelalderlige gravsten. Relieffet i sådanne sten kan være blevet så medtaget, at det i dag er umuligt umiddelbart at opfatte dets enkeltheder. Tegnes kan de følgelig ikke. Fotografering duer ofte lige så lidt. Men

hvad hverken øje eller kamera forstår, lykkes for den omhyggeligt udførte afgnidning. Relieffets svageste spor fremdrages, og i det resulterende gnidebillede

genopstår gravstenens næsten udslettede figurer, heriblandt evt. et våben.

Men også selv om motivet er vel bevaret, vil en afgnidning ofte være den bedste form for gengivelse: den får mere frem end et foto, den er mere sandfærdig end en tegning. Ved siden af deres dokumentariske værdi kan afgnidninger i øvrigt også, f. eks. ved deres fastholdelse af karakteren i selve stenens overflade, være af stor grafisk skønhed, både i deres naturlige størrelse og reduceret, f. eks. til brug i bøger. En halv snes eksempler ses i Politikens Danmarkshistorie, især i bind 3 og 4. De er alle udført af SHS-medlem *Ib Stubbe-Teglbjærg*, som vist nok, og desværre, er den eneste i Danmark, der dyrker denne kunst.

I England er der så mange, at de har kunnet danne en forening. De interesserer sig imidlertid mest for afgnidning af graverede messingplader, *brass rubbing*, og det er herom ovennævnte bog handler. Sådanne messingplader fremstilledes til gravlæggelser fra slutningen af 1100-tallet til op i 1600-tallet, særligt i 1300-, 1400- og 1500-tallet. Efter den kyndige forfatters beregning må der i alt have eksisteret o. 200.000 sådanne plader i hele Europa. I dag har man kendskab til o. 4000 i Storbritannien og o. 400 på Kontinentet, hvor de optræder fra Finland til Portugal, tættest i Nederlandene, Tyskland og Polen. At så mange er gået til grunde, skyldes bl. a. Reformationens og religionskrigenes ødelæggelser, og senere tiders metalhunger.

Forfatteren giver god besked om studiets praktiske side — hvor pladerne fin-

I Danmark findes i dag kun én eneste graveret messing-gravplade (der har tidligere været flere), men det er til gengæld en af de ældste bevarede og pragtfuldeste i verden: pladen i Ringsted over kong Erik Menved og hans dronning, Ingeborg af Sverige, fra o. 1319. På udsnittet her ses kongen med sit våben på selve sin kjortel eller kutte, »coat of arms«. Afgnidning af Ib Stubbe-Teglbjærg.

des, og hvorledes man går frem ved gnidearbejdet — samt om pladerne selv: hvor de produceredes og af hvem, hvem der bestilte dem, hvad de kostede, hvorledes de transporteredes osv. Det som interesserer ham mest er dog naturligt nok pladernes billeder: Hvad de kan fortælle om datidens mennesker, af personal- og kunsthistorie, herunder også om heraldik. Mode- og dragthistorie, samt de afbildede krigeres udrustning, optager ham specielt; for perioden o. 1270—1450 er gravplader hovedkilden til, hvad man ved om det personlige militære udstyr, hævder han.

Mere end halften af bogen udgøres af billeder, en stor del af dem fra det europæiske fastland, mange af dem overordentlig smukke, og næsten alle af heraldisk interesse: kongelige, adelige, gejstlige, ane- og alliancevåbener, købmænds- og bomærker, badges, insignier m. m. Bogen afsluttes med en ypperlig bibliografi.

S.T.A.

Fra Haag-kongressen

Recueil du septième congrès international des sciences généalogique et héraldique (i Haag 1964), 356 sider, 1966. Kan fås gennem Centraal Bureau voor Genealogie, Nassaulaan 18, Haag, Nederland; pris 25 fl.

Godt en tredjedel af den tykke bog udgøres af foredrag om genealogi; ca. 30 sider behandler ikonografi; hele 78 sider er ofret på lister over deltagere og komitéer, gengivelse af åbningstaler m. m. lige til ordlyden af de telegrammer som udveksledes med kongressens protektor, prins Bernhard. De resterende ca. 120 sider (med 20 illustrationer) optages af kongressens heraldiske foredrag, fire på engelsk og otte på fransk.

Et af disse, C. G. U. Scheffers om »Trekronorsvapnets mecklenburgska ursprung» er trykt i *Heraldisk Tidsskrift* 1965, nr. 12 p. 83—88. Af de øvrige foredrag hæver tre sig, på grund af forfatterens viden, kombinationsevne og klare fremstilling, højt over resten. Det er franskmænden Paul Adams om statsvåbener og fa-

milievåbener i middelalderen; tyskeren Ottfried Neubeckers om den heraldik som undgår hjelm og helst også skjold; og belgieren Roger Harmignies' om oprindelsen til det flamske, det brabantiske og det limburgske løvevåben. Det er læsning som både tilfredsstillende og skærper den heraldiske appetit.

En god artikel, af den hollandske kvindelige heraldiker E. C. M. Leemans, handler om Nederlands kongevåben og statsvåben. Robert Matagnes fremstilling af det luxembourgiske våbens oprindelse er mindre klar, end man kunne have ønsket. Men hvor er historien også meget mere kompliceret i disse områder end i vore vel definerede, homogene riger her nordpå! Hvad Sønderjylland er i Danmarks historie, er grænsebæltet fra Lorraine til Nordsøen i Europas: et indfiltreret, evigt skiftende fletværk af folkeslag, riger, dynastier og religioner, af changerende grænser og tilhørsforhold, erobringer, afståelser, forbund, opdelinger, løsrivelser, arronderinger, enklaver ... I sammenligning er Nordens historie nærmest en lille, naiv fortælling fra Folke-minde-samlingen.

Bindets andre heraldiske artikler ligger på det meget jævne. I det genealogiske afsnit findes en ret udførlig omtale af danskeren Jonas Bronck, der kom til Amerika i 1639 og menes at have givet navn til den del af New York, som kaldes *The Bronx*.

Rapporten fra kongressen i Stockholm 1960 er omtalt i HT 1962, nr. 6 p. 273. Nogen rapport fra kongressen i Edinburgh 1962 foreligger endnu ikke.

S.T.A.

Slægtshistorie

Slekten Løvenskiold i Norge (Oslo 1966) er en vægplanche, 70 × 72 cm, hvor slægtens ti norske generationer og ca. 165 individer er opstillet i farvetryk i skikkelse af et egetræ. Den genealogiske del af arbejdet er udført af dr. philos. *Herman L. Løvenskiold*. Træet er tegnet af *Axel Løvenskiold*, og to våbener — stamfæde-

ren, Herman Leopoldus' fra o. 1680 og slægtsvåbenet efter adlingen i 1739 — af *Hallvard Trætteberg*. Den danske, friherrelige linje af slægten, som udgik fra Severin Løvenskiold (1719—76), søn af Herman Leopoldus den Yngre i hans andet ægteskab, er ikke vist på træet. Prisen er Nkr. 75.

F. B. Fabricius: *Våbener benyttet i slægterne Fabricius og Fabritius i Danmark*, 4. hæfte, 16 sider, 1966, gengiver ca. 30 forskellige segl anvendt inden for den del af slægten som kaldes »fra Fåborg, den norske linje«. De viser alle slægtsvåbenet: to arme som svinger hamre mod en ambolt (men med tre forskellige hjelmtegn), fra det blev antaget o. 1725 af overinspektør ved Laurvig Jernværker *Lauris Sørensen Fabricius* til i dag. Hvad man må savne i heraldisk variation, opvejes delvis af hvad man kan studere af stilmæssige forskelle.

Hæftet kan fås hos forfatteren, Vesterbrogade 90, København V. Værket ventes afsluttet med et 5. hæfte inden længe. Hæfte 3 omtales i HT 1965, nr. 12, side 96. S.T.A.

For dem der ikke læser svensk

Frithiof Dahlby: *Symboler og tegn i den kristne kunst*; oversat fra svensk efter »Symboler och tecken« af J. Hauge Nielsen; udgivet af J. Fr. Clausens Forlag, 1965; 167 sider med mange illustrationer, pris Dkr. 19,75. — »Symboler och tecken« er efter forfatterens forord en stærkt forkortet udgave af »De heliga teckens hemlighet«, 4. udgave, som blev anmeldt af S.T.A. i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 8 1963, p. 367.

Heraldikens billedsprog er overordentlig rigt. Men interessen for og evnen til at tyde de mange, ofte ældgamle symboler og tegn, der forekommer i segl og våbenmærker, har været ved at gå tabt for de allerfleste nutidsmennesker.

I de seneste år er interessen for symbolikkens gamle og ofte såre dybsindige tegnsprog dog ved at vågne igen. Men

selvom Hans Fabricius: *Dansk kirkekunst* (Kbh. 1941) indeholder tydning af en del kirkelig symbolik, har vi hidtil på dansk savnet en egentlig opslagsbog på dette område.

Nu foreligger den altså! Og den skal nok blive brugt i heraldisk interesserede kredse, navnlig da den er forsynet med et godt og let anvendeligt register.

En af de største glæder ved at beskæftige sig med heraldik er jo den at sætte sig hen og simpelthen se på et våbenmærke, glæde sig over form og farve og derefter forsøge at hitte ud af, hvad denne undertiden højst ejendommelige figur egentlig skal forestille, og sidst, men ikke mindst: hvorfor netop denne figur er anbragt netop i dette våbenmærke.

Tag f. eks. *Skagens* smukke gamle byvåben, ældste kendte aftryk af seglet er fra 1535. Våbnet viser en sølvrist over en sølvfisk i rødt skjold.

Risten er i nyere udgaver af våbenmærket så fint og fornemt formet, at man ligefrem kan komme til at tro, at den er andet og mere end en gemen rist. Men det er altså en rist, og ordet »rist« i »Symboler og tegn«s register viser hen til side 105, hvor der står, at en rist er attribut til ærke diakonen Laurentius, der led martyrdøden år 258 i Rom ved at blive brændt til døde på en rist.

Attributtet er her blevet til et symbol på den pågældende helgen, og spørgsmålet bliver nu, hvilken tilknytning har Skt. Laurentius til Skagen?

»Trap« og Ellen Jørgensens »Helgendyrkelse i Danmark« oplyser hver for sig, at Skagens gamle, nu næsten tilсандede kirke var indviet til Skt. Laurentius, hvis tilknytning til byen og dens byvåben dermed skulle være i orden.

Men nu fisken i samme byvåben?

I C. Klitgaards bog om Skagen anføres det, at denne fisk repræsenterer Skagens hovednæringsvej, fiskeriet. Og det er så sandt, som det er sagt.

Men symboler kan og skal kunne tolkes på flere måder, og dette gælder også fisken.

»Symboler og tegn« fortæller os, at en fisk blandt meget andet kan være et Kri-

stussymbol, og at den også, ligesom de to korsmærkede nøgler og hanen, er attribut til apostlen Peter, den gæve fisker fra Genezaret-søen, der så pludselig og ganske uventet af Mesteren blev gjort til menneskefisker, således som det fortælles i Lukas Evangeliets 5. kapitel.

Men hvor fristende det end kan se ud med en forbindelse mellem »Simon fisker«, som Grundtvig kalder Skt. Peter, og fiskerbyen Skagen, så er der intet, der kan tyde på det. De to gamle, nu forsvundne kapeller i Skagen skal have været indviet til henholdsvis Skt. Jakob, attribut en musling, og Olav den Hellige, attribut en økse, og om der muligvis har været et alter indviet til Skt. Peter i Skagens pragtfulde gamle kirke, så betagende skildret af H. C. Andersen i »En historie fra klitterne«, derom ved vi intet.

Derimod ved vi, at Skagen er en af de få danske byer, der har et valgsprog. »Vort håb til Gud alene« står der som omskrift på et seglastryk fra 1630, og denne devise kan i høj grad tyde på, at fisken i byvåbnet er ment som et Kristus-symbol. Allerede i oldkirkens dage brugtes fisken under kristenfølgelserne som et igenkendelsestegn mellem de kristne. Kriegeren »Jesus Kristus, Guds søn, Frelseren« på græsk, danner begyndelsesbogstaverne, som oplyst i »Symboler og tegn«, netop den græske betegnelse for fisk: »ichthys«.

Inger Schjørring.

Engelske stormænd

John Brooke-Little: *Knights of the Middle Ages. Their Armour and Coats-of-Arms*, illustreret af John Mollo; 56 sider, Hugh Evelyn Ltd., London; 84 sh. indb.

De tolv smukt udførte farveillustrationer i denne publikation er sikkert beregnet til at hænge på væggen; de lader sig skære ud uden skade for teksten og kan i øvrigt købes enkeltvis (a 10 sh). Som bog — til at læse eller se billeder i — er værket ikke let at handskes med. Det er 37 cm bredt og 54 cm højt.

Men besværet lønner sig. Billederne gengiver tolv engelske stormænd, i fuld udrustning og heraldisk pragt, udvalgt fra de tre århundreder mellem Rikard Løvehjertes tronbestigelse i 1189 og den sidste Plantagenet, Rikard 3.s død i 1485. Altså feudalismens, ridderlivets, korstogenes og Rosekrigenes epoke.

Disse 300 år så også heraldikken etablere sig, og mange karakteristiske sider af dens udvikling belyses af John Mollo's tegninger. William Marshal, som døde 1219, førte kun ét våbenmærke, placeret på skjoldet. Simon de Montfort (død 1265) førte to våbener, et på sit skjold, et andet på sit banner. Humphrey de Bohun (død 1296) førte sit våbenmærke både i skjoldet og på en skærm på hjelmen. Hugh le Despencer (død 1326) førte tillige sit våben på selve sin dragt. Henry Percy (død 1403) kombinerede to våbener i ét skjold, og Richard Neville (død 1471) syv våbener i ét. Disse våbener stod alle for noget — en besiddelse eller en afstamning — men Richard Wydeville (død 1469) begyndte at indsætte felter i sit skjold, som ikke synes at repræsentere andet end ejermandens ønske om at tage sig ud. Han er også den første (i denne bog!) med hjerteskjold, trallehjem og stort, fliget hjelmklæde.

På lignende måde som her eksemplificeret kan de tolv billeder (tegnet efter gravmæler) belyse andre sider af heraldisk og krigersk udrustning gennem 1200-, 1300- og 1400-tallet: skjoldformer, badges, brisurer, ringbrynjens udvikling til pladerustning, våbenmærkers afledning af hinanden, m. m.

Æksten er biografisk med baggrund i almindelig politisk historie, men de tolv ridders udrustning og våbenmærker behandles også. Desuden har Brooke-Little skrevet en indledning, hvori han går uden om banaliteterne og får sagt en imponerende masse væsentlige ting om heraldik. Denne introduktion er præget af en forstand, en viden og en varme, som gør den til en stor glæde at læse. Desværre fylder den ikke mere end 5-6 almindelige bogsider.

S. T. A.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.